

O‘ZBEKISTON BADIY AKADEMIYASI
KAMOLIDDIN BEHZOD NOMIDAGI MILLIY RASSOMLIK VA
DIZAYN INSTITUTI
TASVIRIY SAN’AT FAKULTETI
“MINIATYURA VA KITOB GRAFIKASI” KAFEDRASI

“Himoyaga ruhsat etilsin”

Kafedra mudiri

_____ J.Rashidov

« ____ » _____ 2019 y.

5151001-Grafika (Dastgoh va kitob grafikasi) ta’lim yo‘nalishi

018-15 guruh talabasi

Abdullayev Hayitjon Sadullo o‘g‘lining

“O‘zbek milliy to‘ylari” nomli dastgohli grafika kompozitsiyalar
mavzusidagi

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Bitiruv malakaviy ishi rahbari:

“Miniattyura va kitob grafikasi”

Kafedrasi dosenti

_____ N.X. Abdullayev

Bajardi:

“Dastgoh va kitob grafikasi”

yo‘nalishi talabasi

Abdullayev Hayitjon _____

Mazkur malakaviy bitiruv ishi “Miniatur va kitob grafikasi” kafedrasining
20 __ yil “_____” _____ dagi № ____ sonli va Tasviriy san’at fakulteti
Kengashining 20 __ yil “_____” _____ dagi № ____ sonli majlisida
muhokama qilindi va himoyaga tavsiya etildi

Taqrizchi: _____

Himoya 20 __ yil ____ _____ soat 9:00 da _____

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I. BOB. TO'Y MAROSIMLARINING KELIB CHIQISHI	
1.1 To'ylarning tarixi.....	8
1.2 To'ylarning klassifikatsiyasi	14
II.BOB. O'ZBEK MILLIY TO'YLARI	
2.1 O'zbek to'ylarining o'ziga xos urf-odatlari.....	21
2.2 O'zbekiston viloyatidagi to'ylarning xilma xilligi.....	24
XULOSA.....	39
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	40
ILOVALAR.....	41

KIRISH

O'zbek xalqi qadim o'tmishdan bugungi kungacha o'zining boy tarixi, ma'naviy qadriyatlari, milliy urf-odatlariga ega bo'lib, zamonlar osha uni o'z qalbi va ma'naviyatida saqlab kelib avloddan-avlodga meros qilib qoldirib kelmoqda. Unda millatning orzu-umidlari, u yashayotgan tabiiy geografik, ijtimoiy muhit, xalq istidodi, malakasi, qobliyat, etnik xususiyat hamda belgilari o'z ifodasini topgan.

Jamiyatning muhim bo'g'ini hisoblangan oila munosabatlari nikohdan boshlangan. Nikoh-yangi oila vujudga kelganligi jamiyat tomonidan e'tirof etiladigan shar'iy, qonuniy holatdir.

Oilani, avvalo ota boshqaradi, oila oldidagi burchi va vazifasi mas'ulligi sababli, otaning mavqei oilada yuqori turadi. Oila boshlig'i undagi ichki intizomni saqlashi, odob-axloq mezonlariga amal qilishni nazorat qilishi, iqtisodiy-moliyaviy ta'minot vazifalarini bajarishi zarur bo'lib hisoblanadi. O'zbek oilasining tarbiyaviy tomonlaridan yana bir muhim jihati shundaki, unda otaning shariat tartiblari yoki milliy urf-odatlarga muvofiq ayollarning insoniy huquqlarini kamsitmasligi, hurmatini o'rniga qo'yishi, ularga mehribon va xushmuomala munosabatda bo'lishi, farzandlarning bilim olishi, kasb-hunar egalari bo'lishini ta'minlashi, sog'lom o'sishlari uchun mumkun bo'lgan sharoitlarni yaratishlari axloq qoidasi sifatida shakillangan.

Oilada bola tarbiyasi masalasi jamiyat hayotida alohida o'rin egallab kelgan. Oilada o'g'il bolalarga avlod davomchisi sifatida qaralgan. Qizlarga esa bo'lajak ona va sadoqatli uy bekasi, iffat ramzi sifatida tarbiya berilgan. Voyaga yetish jarayonida o'g'il bola ota ta'sirida, qiz bola esa ona ta'sirida ulg'ayganlar. O'zbek xalqiga mos muhim xususiyatlardan biri bu mahalla ahlining bolalarni tarbiyalashda hamjihatlikda harakat qilishlaridir. Otaning farzand oldidagi burchlari shariat va islomiy qoidalar bo'yicha yaxshi nom qo'yish, xushxulqli, mehnatsevar, iymon-e'tiqodli qilib o'stirish, o'qitish, kasb-hunarli qilish, uylantirish, qizlarni turmushga chiqarish kabi vazifalarni ado etishdan iboratdir.

Ota-onalar qariganda, mehnat layoqatini yuqotganda farzandlar o'z ota-onalarini holidan xabar olishlari va g'amxurlik qilishlari o'zbekchilikning muhim shartidir.

O'zbek xalqining turmush tarzini uning sharqona dasturxonsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Dasturxon atrofida o'zbek xalqining samimiyati jo'sh urib turadi, insoniy milliy qadriyatlarimizning ham moddiy, ham ma'naviy ko'rinishlari omuxta va mujassam holatda yuzaga chiqadi. Turli toifadagi kishilar ham dasturxon atrofida hurmat qilinib, iliq so'zlar bilan bir-birini alqiydilar. Shunga ko'ra xalqimiz dasturxoni aziz, muqaddas, rizq-ro'z manbai, ramzi deb belgilangan. Taomilga ko'ra tanovul qilishni yoshi ulug' kishi boshlab beradi. Agar oila davrasida bo'lsa avval ota, so'ngra ona boshlaydi.

To'y marosimlari o'zbek xalqi hayotida uzoq tarixiy davr moboynda shakllangan bo'lib shunday tantanalardan biri nikoh to'yidir. Bunda ikki yoshning yangi hayotga qadam qo'yayotganligi el-ulus, quni-qo'shnilarga ma'lum qilinib, ularning turmush qurishga kirishayotganligi e'tirof etiladi. Nikoh to'yigacha qudanda taraflar turli marosimlarni bajarishadi. Bu bir-birovini yanada yaqindan bilish, o'zaro ishonchni mustahkamlash, to'yni yaqinlashtirish yo'lidagi harakatlardan iborat. Bular uy ko'rar (qiz ko'rish), sovchilik, sep taxlash, to'qqiz tovoq, qizlar majlisi, yuzochish, kelinsalom kabi marosimlar. Nikoh to'yigacha bayram kunlari, yakshanba kunlari bozor oqshomi deb nomlangan lagan yoki tog'ora oshi kelinnikiga junatilgan. To'ydin bir kun oldin yoki to'y kuni qizning otasinikida nikoh marosimi o'tkazilib "hutbai nikoh", yani nikoh o'qilgan.

Kuyov kelinni olib ketish uchun kelinnikiga borganda ukki o'rtog'i bilan go'lxan (olov) atrofida aylanadi so'ngra o'rtoqlari bilan go'shangaga (chimildiqqa) kiradi. Dasturxon yozilib, to'qqiz tovoqqa to'qqiz xil taom tortiladi. Chimildiqqa avval kuyov, so'ngra kelin olib kirilgach, oyoq bosish, ko'zguga qarash marosimlari o'tkaziladi, salomnoma qo'shiqlari aytiladi. Kelin kuyovnikiga kelgach ikkalasi olov atrofida uch marta aylanadi.

Kelin salom marosimiga ko'ra kelin kuyovning ota-onasi va qarindoshlariga alohida-alohida salom beradi shu bilan yuzochar va ko'rmana marosimlari o'tkaziladi.

O'zbek xalqi to'ylaridan beshik to'yi nikoh to'yining mahsuli sifatida oilada ilk ko'rilgan farzand sharafiga beriladi. Beshik chaqaloqning ona tomoni qarindoshlari – bobosi, buvisi, tog'a va xolalari tomonidan tashkil etiladi. Beshik udumi bilan bog'liq chaqaloqqa zarur barcha buymlar tayyorlanadi. Sovg'alar karnay – surnay sadolari jo'rligida olib borilgan. Chaqaloqni beshikka belash marosimi o'tkaziladi. Marosim oxirida qarindoshlar yuz ko'rarga kirib sovg'alar berib, beshik ustiga shirinliklar sohib bolaga, oilaga baxt tilaydilar.

Millatimizning qadimgi to'ylaridan yana biri sunnat (xatna) to'yi bo'lib, undan maqsad islomning sunnatini bajarishdir. To'y o'g'il bolalar 5 yoshga yetgunicha ya'ni tog' yoshlarda 1-3-5 yoshlarda o'tkaziladi. To'yga ko'rpa-to'shak to'y sarpolari tayyorlanadi. To'y oldidan xatmu qur'on marosimi o'tkaziladi. Sunnat to'yi elga osh tortish va unga kelajakda ezgu tilaklar tilash bilan yakunlanadi.

Fasillar bilan bog'liq urf-odatlarlar va bayramlarni bir-biridan qo'yidagicha ajratish mumkin.

1. Qishki mavsumda o'tkaziladigan gap-gashtak va ziyofatlar.
2. Bahorgi tantanali marosimlar, ya'ni Navro'z, shox moylar qo'sh chiqarish, lola yoki qizil gul sayli, loy tutish va boshqalar.
3. Kuzgi marosimlar-hosil yig'imi shamol chaqirish va uzum sayli kabi marosimlar.

Har bir fasilda o'tadigan urf-odat va marosimlar katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan. Xalqimizda Navro'z bayrami alohida ko'tarinki va jozibadorlik, tantanavorlik hamda mehr-oqibatlilik mazmuni ufurib turgan holatda o'tgan.

Sharq mutafakkirlarining, jumladan Abu Rayhon Beruniy, Umar Xayyom ilmiy ijodiy meroslarida Navro'z ilk bahorning kirib kelishi, dehqonchilik bayrami sifatida ta'riflanadi. Navro'z ham xalq ham davlat bayramidir. Bayramga bag'ishlab turli sport tadbirlari, karnay-so'maylar, dorbozlik, aytishuvlar, ashula va raqs tadbirlari ko'tarinki ruhda o'tkaziladi. Har bir xonadon turli xil pishiriqlar, taomlar pishirganlar eng asosiysi Navro'zning shox taomi sumalak katta dosh qozonlarda tayyorlanib, butun mahalla ahliga ulashiladi.

Xulosa qilib aytganda, xalqimizning tarix sinovlaridan o'tgan bayramlari marosimlari, urf-odatlari xalqimizning ajoyib fazilatlari, milliy xususiyatlari, qadriyatga aylangan xalqchilik ruhi bilan sug'orilgan jihatlarini, halollik, poklik, mehnatsevarlik xislatlarini namoyon etadi. Xalqning o'ziga xos milliy, ruhiy ko'rinishlarining barchasi xalq bayramlarida o'z ifodasini topadi.

Bitiruv malakaviy ishining dolzarbligi: Hozirgi kunda mamlakatimizda to'ylarni o'tkazish va tartibga solish bo'yicha olib borilayotgan sayi-harakatlarni inobatga olgan holda yurtimizda birichi navbatda tabaqalanishni oldini olish, dabdababozlik, ortiqcha isrofgarchiliklarga yo'l qo'ymaslik, turli xil o'zbek millatiga umuman yot bo'lgan marosimlarni cheklash, va albatta yoshlarimizni milliy ruhda tarbiyalash hisoblanadi. Ushbu masalalar bo'yicha davlatimiz tomonidan qonun va qarorlar ishlab chiqilgan va amalda o'z natijasini ko'rsatmoqda.

Bitiruv malakaviy ishining obykti: Mamlakatimizda to'ylar olib borilayotgan barcha to'yxonalar va restoranlar hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishining vazifasi: O'sib kelayotgan yoshlarimizga o'zimizning azaldan bir udumga aylangan milliy to'ylarimizni tasvirlarda namoyon qilish va to'g'ri tarbiya berish.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi. Kirish 2 bob, umumiy xulosalar, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati, , va ilovalardan tashkil topgan.

I BOB. TO'Y MAROSIMLARINING KELIB CHIQISHI

1.1. To'ylarning tarixi

To'yning kelib chiqishi bu qadimiyligidan kelib chiqqan va "to'y" so'zi paydo bo'lishining ko'plab turlari mavjud: ba'zilar ushbu so'z Lotin tilidagi "Svada", rimliklar ma'budasi xuddi "xuddi" so'zining umumiy "ildiz" kamaytirish, ulanish "ni tanlash, oilani yaratish ikki qalbning kombinatsiyasi ekanligi bilan tanlovini oqlashdir deb bilsalar, yana boshqalar sodiq bo'lganiga ishonishadi, chunki slavyanlar nikohni muqaddas deb hisoblashgan; boshqalari - o'yinchidan, to'y shartnomasining guvohi. Lekin, aslida, "to'y" so'zi avvalroq "kelishish, savdolashish" degan ma'noni anglatuvchi "woo" qadimiy so'zidan kelib chiqadi.

To'y - bu ikki kishi nikohda birlashtirilgan marosim. To'y an'analari va urf-odatlar madaniyatlar, etnik guruhlar, dinlar, davlatlar va ijtimoiy sinflar o'rtasida katta farq qiladi. Nikoh marosimining aksariyati er-xotin tomonidan nikoh qurbonligi, sovg'a (sovg'alar, ramziy narsalar, gullar, pullar) taqdim etilishi va nufuzli shaxs yoki nufuzli shaxs tomonidan nikohni e'lon qilishni o'z ichiga oladi. Maxsus to'ylar odatda kiyiladi va marosim ba'zan to'y marosimidan keyin amalga oshiriladi. Shuningdek, marosimga musiqa, she'riyat, ibodat yoki diniy matnlardan yoki adabiyotlardan olingan o'qishlar, shuningdek, Qadimgi Rimda tug'ilgan bid'atchilik urf-odatlar kiradi.

Qadimgi an'analari

Ma'lumki, qadim zamonlarda yoshlar uchun kelajakdagi xotinlarni o'g'irlash alohida sharafdir. Ha, aks holda yigit tanlangan kishini xotini qila olmagan. Bolaligidan Spartansga qizlarni o'g'irlash san'ati o'rgatilgan. Kuyov to'y haqida tashvishga tushib qolgan ota-onasiga qizni o'g'irlab ketish haqida e'lon qilgan. O'g'irlik o'g'ri deb hisoblanmagan: o'g'irlangan qizni hamma haqiqiy xotin deb tan olgan.

Rimliklar ham qizlarni o'g'irlab ketish uchun olib ketilgan, bu to'y an'anasi nemis xalqi orasida bo'lgan, keyin esa slavyanlarga ketgan. Raqslar va o'yinlar paytida erkaklar qizlarni tanlab oldganlar. Rossiyada ba'zan to'ylar Rojdestvodan

Shrovetidegacha bo'lgan vaqt edi. Ushbu hafta mobaynida uchrashuvlar o'tkazildi va to'ylar nishonlandi, lekin asosan ular Red Hillda tashkil etildi. Qadimgi Rossiyada, ayollarni o'g'irlash marosimi ham bor bo'lgan. Bu to'y faqatgina boshqa bir qishloqdan yoki oiladan bo'lganida tashkil etilgan. Ko'pincha klanlar o'rtasidagi janjallarga olib boradigan ushbu marosim uzoq vaqtdan beri nikohni faqat nikohni hisobga olgan. Vaqt o'tishi bilan kelinni o'g'irlab ketish o'rniga sotib olish, ya'ni o'g'irlab ketgan kishi kelinning qarindoshlariga fidoyilik qilib, ba'zan oldindan kelishilgan shartnoma bo'yicha to'langan. Shuning uchun kiyinish paytida kelin tez-tez "yaqin" (shartnoma raqam), "tovarlar" va kuyov - "savdogar", "yuklangan" deb ataladi.

«Nikoh» so'zi qanday qilib kelib chiqqan?

Birozdan so'ng, davlatlarning rivojlanishi bilan "nikoh" deb ataladigan bunday tushunchalar paydo bo'ldi. Shunday qilib, qirollik oilalari ko'pincha dushmanlikni tugatish yoki ikkita yirik uyni bitta davlatga birlashtirish maqsadida nikohga kirishdi. Bugungi kunda oilalar turli sabablarga ko'ra yaratilgan bo'lib, eng muhimi, albatta, muhabbatdir! Sizga haqiqiy buyuk sevgi va samimiy mustahkam do'stlik nikohiga ega bo'lishingizni tilab qolamiz! Bundan tashqari, aslida nikoh nima?

Ko'pchilik diniy marosimlar va marosimlar bilan umrbod birga bo'lishni tan oladilar. Ba'zi dinlar poligamli nikohlar yoki bir xil jinsdagi nikohlar uchun ruxsat beradi. Ko'pgina xristian dinlari bolalarni tarbiyalash nikohda ustuvor ahamiyatga ega ekaniga urg'u beradi. Yahudiylikda turmush qurish juda muhim, chunki turmush qurmaganlar g'ayritabiiy hisoblanadilar. Bog'chaning e'tiqodi nikohni jamiyat tuzilishining asosi deb hisoblaydi va uni keyinchalik hayotga dosh beradigan jismoniy va ruhiy rishta sifatida ko'radi. Hinduizm nikohni diniy va ijtimoiy majburiyatlarni o'z ichiga olgan muqaddas burch deb biladi. Buddizm nikohni qo'llab-quvvatlamaydi yoki uni to'xtatmaydi, garchi u baxtli turmush kechirishni o'rgatib, yengil qabul qilinishi kerak. Turli xil dinlar nikohni buzish borasida turli xil e'tiqodga ega. Misol uchun, Rim-katolik cherkovi nikohning muqaddasligi va suvga cho'mgan ikki kishining haqiqiy nikohi o'limdan boshqa

har qanday usul bilan buzilmasligiga ishonadi. Demak, fuqarolik nikohlari turmush o'rtog'i tirikligida katolik nikohda turmushga chiqa olmaydi. Diniy e'tiqod va davlat ko'pincha turli qoidalarini qo'llaydi. Misol uchun, er-xotin, bu nikohni katolik cherkovi tomonidan fuqarolik hokimiyatining ko'z o'ngida turmush qurmaganidan keyin bekor qilishni boshlashi mumkin.

Ko'pchilik xristian cherkovlari nikohga ba'zi bir marhamatlar berishadi; to'y marosimi, odatda, er-xotin munosabatlarini qo'llab-quvvatlash uchun jamiyat tomonidan bir necha turdagi garovlarni o'z ichiga oladi. Jamoat to'ylari nasroniy ruhoniysi yoki ruhoniysi tomonidan o'tkaziladigan marosimdir. Tantanali marosimlar Xudoga asoslanib yaratilgan. Rim-katolik cherkovida "Muqaddas xotinlik" kitobi yettita muqaddas kitoblardan biri hisoblanadi, bu holatda juftlar bir-birlariga ruhoniy va jamoat a'zolari oldida bir-birlariga guvohlik beradilar. Hamma muqaddas narsalar singari, bu Insoning o'zi tomonidan tashkil etilgan Sharqiy pravoslav cherkovida bu sirlar sirasiga kiradi va u shahodat va shahidlik sifatida ko'riladi. Hindistonda nasroniylarning etnik mazhabiga mansub nasroniylarning to'y marosimi hind, yahudiy va nasroniy to'ylari tarkibiga kiradi. "Nikoh xizmati uchun buyurtma" iborasi, jamoat va uy uchun ibodat qilish kitobining metodikasi (1965) nikohda nikoh konsultatsiya berishning muhimligini ko'rsatib, "xizmatchi o'z xizmatini xristianlikda nikohga olishlari uchun talab qilishni qat'iy buyurishga majbur qiladi" kirib olishni istagan muqaddas mulkning ahamiyati "Erkin Metodistlar cherkovi va Afrika metodistlari Episkopal cherkovida, Jahon metodistlar kengashi bilan bir qatorda, bannerlarni o'qish uchun rubrikalar mavjud. Xristian Nikoh xizmati (Rite I) Rabbiy Kunida nishonlangan standart liturgyada topilgan elementlarni va shu Massaga xos boshqa elementlarni o'z ichiga oladi: Kirish, ochish, Eski Ahd o'qish, Zabur, Yangi Ahd o'qish, Injil o'qish, va'z, ekumenik e'tiqodlardan birini o'qish, sodiqlarning ibodatlari, nafosatlilik, Inson va ayolning bayonoti, Oilalar va odamlar munosabati, So'zlarni almashtirish, Nikoh deklaratsiyasi va Eucharist va Benediktini nishonlash. Do'stlar uchrashuvida Quaker to'y marosimi ibodat qilish uchun har qanday boshqa uchrashuvga o'xshaydi va shuning uchun ko'pincha boshqa do'stlar tomonidan kutilgan

tajribadan farq qiladi. To'ylar odatda oilalarni nishonlash uchun baxtli vaqtdir. Musulmon olamida rang-barang, madaniy farqlar joydan joygacha bo'lgan Ko'p hollarda oilaning a'zolari bo'lgan ikki erkak guvoh Nikoh uchun talab qilinadi. Qur'onga ko'ra, turmush qurgan bir juftlik er va xotin bir-birining himoyachisi va yupatuvchisi bo'lib, shuning uchun faqat "bir-biriga" degan ma'noni anglatadi. Barcha musulmonlar nikohlari ochiq deb e'lon qilinishi va hech qachon yashirin qilinmasligi kerak. Ko'pgina musulmonlar uchun to'y sifatida hisoblanadigan marosim, bu to'yni fiqh bo'yicha ro'yxatga olish idorasida tasdiqlash bilan bir qatorda, islomda to'y ham, ayniqsa, islomiy fiqhlarda qonuniy shartnoma deb qaraladi. Biroq ko'pchilik musulmonlar masjid va nikoh tashkilotlarini ajratib turadi, diniy amaldorlar zarur emas, lekin ko'pincha imom raislik qiladi va marosimni amalga oshiradi, u qisqa va'z qilishi mumkin. Bayramlar madaniyatiga qarab mamlakatdan mamlakatga farq qilishi mumkin, ammo asosiy marosimga Valima (nikoh ziyofati) kiradi.

Islom muayyan diniy cheklovlar bilan ta'minlaydi, garchi ko'pchilik musulmonlar an'anaviy tarzda monogamiyani amalda qo'llashadi. Ota-onalar va boshqalar uchun islomda taqiqlangan: erkak yoki ayolni er-xotinning xohish irodasiga zid bo'lgan nikohga majbur qilish yoki majburlash. Bundan tashqari, barcha nikohlar eng yaxshi niyat bilan boshlanadi. Oq to'y libosining kelib chiqishi. Oq rang odatda poklik bilan bog'liq, shuning uchun u kelin kelinlar uchun an'anaviy rang deb o'ylaydi. Biroq 1800 yillarning o'rtalariga kelib, kelinlar aslida qizil kiyib olganini bilgansizmi? Qirolicha Victoria shoh Albert bilan turmush qurganida 1840 yilgacha oq kiyim kiyishni boshlamagan Ehtimol siz to'yga yoki ikki kishiga tashrif buyurdingiz va barcha urf-odatlarini ko'radingiz, lekin siz qayerdan kelganingizni bilasizmi? Nima uchun kelin eski narsalarni, yangi narsalarni, qarz olishni va ko'kni nimaga talab qilyapti? Nima uchun kuyov kichkina odamni olomonga aylantirmoqda va nega to'y torti shu qadar muhim? To'yning deyarli barcha tomonlari uning orqasida bir xil ahamiyatga ega va biz sizni ozgina istiqbolga ega bo'lishga yordam beradigan eng mashhur to'y an'alarining ayrimlarini ko'rib chiqamiz.

Modalar ko'p yillar davomida o'zgargan bo'lsa-da, kelin-kuyovlar odatda o'tmishdagi urf-odatlarini va odatlarni aks ettiradi. Angliya qirolichasi Viktoriya 1840 yilda to'y kuni oq libos kiyib, bugungi kunda bilgan oq to'y liboslari mashhur bo'lib chiqmaguncha emas edi. To'y to'quvchining kelib chiqishini muhokama qilishda ko'pincha nikoh uyushtiriladi. Qizlar oilasiga tovar sifatida qaralganda, nikoh oilalar va borayotgan aktivlar o'rtasida tuzilgan bitimlarni imzolaydi. Kelin va kuyov birinchi marta to'y kuni, qurbongohda uchrashishi mumkin edi. Bu kuyovni ko'rgan narsalarni yoqtirmasa, bitimdan voz kechishdan saqlanish edi. Ba'zi tarixchilarning aytishicha, qadimgi Rimliklar to'y marosimiga to'siqni qo'shgan birinchi bo'lib, kelinning muhim kunida yovuz ruhlarni jalb qilishi mumkin. Pardev, kelinning yuzini yopish uchun ishlatilgan, uni o'z baxtiga hasad qilib, ittifoqni buzishga intilgan yovuz ruhlardan himoya qilish uchun ishlatilgan.

Bugungi kunda pardozi kelinning fazilatini anglatadi.

Gul odatlari qadimgi davrlarda kelib chiqadi. Ayollar yovuz ruhlarni yo'qotish uchun aromatik sarimsoq, o'tlar va ziravorlar olib kelishdi. Bundan tashqari, o'latni bartaraf etishda profilaktik chora sifatida e'tirof etilgan. Zamonaviy kunlarda kelinning to'y mavzusiga yoqadigan yoki unga mos keladigan gul tuzilishini tanlaganligi odatda qabul qilinadi. Kelinlar an'anasi xuddi shunday xurofotga asoslangan ildizga ega. Qadimda kelinning xizmatdoshlari kelinga o'xshash kiyingan va kelinning baxtini buzishga harakat qiladigan yovuz ruhlarni chalg'itib qo'yishgan. Kelin-kuyovda bo'lish sharafi va kiyim kiyib olish uchun katta bonus.

Bir paytlar eng yaxshi insonning "eng yaxshisi" inson qahramonligi sifati haqida gapirilgan. Nikoh sevgi ishqibozi bo'lishdan ko'ra, ishbilarmonlik bitimi sifatida ishlatilganda, kuyovning qochib ketgan kelinni qo'lga kiritishiga yordam berish yoki kelinning g'azablangan oilasini tark etishga yordam berish uchun yaxshi qilichbuzar kerak bo'lgan.

To'y tortigi o'rta asrlardan buyon to'ylarning bir qismidir. Dastlab bug'doy, unumdorlik va farovonlik ramzi bo'lgan edi. Bir paytlar urug'lilik marosimlarini o'tkazgan bir qoldiq sifatida, bu "to'y keklari" kelinga tashlangan bo'lardi.

Bir marta oddiy to'y tortlari ko'p qatlamli extravaganzaga aylandi. Tortning rangi odatda oq rangga o'xshaydi, bu poklikdir. Kelin va kuyovning birgalikdagi topshirig'i tortni kesib tashlash, turmush qurgan hayotdagi birinchi qo'shma ishni ramziy qilish edi. Tortni bir-biriga boqish harakati kelin va kuyovning qilgan majburiyatining ramzi hisoblanadi. Tortni kesish har qanday to'yning eng yaxshi xotiralaridan biridir.

1.2 To'ylarning klassifikatsiyasi

Beshik to'yi – chaqaloqni birinchi marta beshikka solish bilan bog'liq bo'lib, nishonlanadigan marosimli bayramdir. Bu eng qadimgi va O'zbekistonda eng keng tarqalgan marosimlardan biri. Odatda bu to'y chaqaloq tug'ilishining 7-, 9-, 11- kuni o'tkaziladi. Turli viloyatlarda marosim o'zicha xususiyatlarga ega bo'ladi va oilaning boyligi darajasiga bog'liq bo'ladi: o'ziga to'q oilalar odatda bu to'yni katta ko'lamda o'tkazadi, kambag'al oilalar esa uni kamtarona nishonlaydilar. Beshik va chaqaloq uchun barcha zarur andomlar chaqaloq onasining qarindoshlari tomonidan beriladi. Dasturxonga non, shirinliklar va o'yinchoqlar o'rab beriladi. Chaqaloqning ota-onasiga, uning bobo-buvilariga sovg'alar tayyorlanadi. Boy bezatilgan beshik, dasturxonlar va sovg'alar transport vositasiga qo'yilib, mehmonlar bilan birgalikda, karnay-surnay va nog'ora sadolari ostida chaqaloqning ota-onasi uyiga jo'natiladi. An'anaga ko'ra olib kelingan beshikni avval chaqaloqning bobosi o'ng yelkasiga qo'yadi, keyin o'g'lining o'g' yelkasiga uzatadi, u esa beshikni chaqaloqning onasiga beradi. O'tmishda mehmonlarning barcha niyatlari toza va yaxshi bo'lishi uchun ular yuziga oq un surar edilar. Mehmonlar mehmonxonaga yasatilgan dasturxonga taklif etiladi va mehmonlar ovqatlanib, sozandalarni tinglab, bazm qilib o'tirgan paytda qo'shni xonada kampirlarning ishtirokida bolani yo'rgaklash va beshikka solish marosimi o'tkaziladi. Marosim oxirida mehmonlar bolani ko'rish uchun oldiga kiradilar, unga sovg'alarni beradi va beshikning ustiga parvarda yoki qand sepadilar. Shu bilan marosim tugab, mehmonlar uy-uylariga qaytadilar.

Xatna qilish to'yi – islom tomonidan muqaddas deb e'zozlangan yana bir qadimiy o'zbek odatidir (sunnat to'yi). Bu marosim o'g'il bolalar uchun 3, 5, 7, 9 yoshga kirganda, kamdan-kam hollarda 11-12 yoshda o'tkaziladi. Sunnat to'yining o'tkazilishi jamoatchilik tomonidan nazorat qilinadi. O'g'il bolaning tug'ilgan paytidan boshlab uning ota-onasi asta-sekinlik bilan kerakli narsalarning hammasini sotib olib, sunnat to'yiga tayyorgarlikni boshlaydilar. Ko'pincha oddiygina «to'y» ham ataladigan marosimning o'tkazilishidan bir necha oy avval

unga bevosita tayyorgarlik boshlanadi. Qarindoshlar va qo'shnilar ko'rpalarni tikishda, to'y sovg'alarini tayyorlashda yordam beradilar. Bularning hammasi ko'p bolali onalarga topshiriladi. To'ydan avval mahallada yashovchi oqsoqollar, masjidning imomi va qarindoshlarning huzurida Qur'on o'qiladi. Dasturxon yoziladi. Shundan keyin Qur'ondan suralar o'qiladi va oqsoqollar o'g'il bolaga duo o'qiydilar. Shundan so'ng katta «to'y» boshlanadi. «To'y» dan avval bolaga qo'shnilar, oqsoqollar, qarindoshlarning oldida sovg'alarni, zar tikilgan kiyimlarni kiydirishadi. O'tmishda toychoqni sovg'a qilish rasm bo'lgan edi, bolani endilikda u jangchi bo'lganligini bildirib, unga bolani o'tqazar edilar. Hamma o'g'il bolani tabriklab, unga pul va shirinliklar sepadi, keyin ularning hammasi ichkarida, ayollarning xonalarida davom etadi. Shu kunning o'zida ayollarning davrasida «taxurar» - ko'rpalar, yostiq-larni supaga taxlash marosimi o'tkaziladi, buni odatda ko'p bolali ona bajaradi. Marosimni mo'l-ko'l dasturxon, jumladan bayram oshi tamomlaydi. An'anaga ko'ra oshdan keyin kechqurun hovlida katta gulxan yoqiladi va odamlar gulxan atrofida o'ynaydilar, turli o'yinlarni uyushtiradilar. Ertasiga bayram davom etadi.

NIKOH HAQIDA

Nikoh (arab. نكاح; talaffuzi: nikah; tarjimai: „jinsiy aloqa“) — ikki jins vakillarining o'zaro roziligi asosida tuzilgan ittifoq. Nikoh oilaning vujudga kelishida birdan-bir asos bo'lgani bois u faqat axloq normalari bilan emas, balki maxsus qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. Ijtimoiy munosabat sifatida nikoh turli jamiyat va tuzumlarda turlicha ko'rinishda bo'lgan. Nikohni qayd qilish tartibi, nikoh yoshiga qo'yiladigan talablar turli mamlakatlarda bir-biridan farq qiladi. Bir qator mamlakatlarda nikoh fuqaroviy-huquqiy bitim hisoblanib, uni rasmiylashtirish tartibi oila qonunchiligi bilan emas, fuqaro qonunchiligi bilan belgilanadi. Fransiyada nikoh yoshi ayollar uchun 15, erkaklar uchun 18, Italiyada tegishli 14 va 16, Germaniyada esa 16 va 21, AQShda (turli shtatlarida turlicha) 14—18 va 15—21 yosh qilib belgilangan. Nikohdan o'tishda bo'lajak er-xotinning mol-mulki to'g'risidagi masala katta ahamiyatga ega. Buning uchun nikoh shartnomalari tuziladi. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasining 63-moddasida

ta'kidlanishicha, nikoh tomonlarning ixtiyoriy roziligi va teng huquqligiga asoslanadi. Nikoh masalalari O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksida (1998-yil qabul qilinib, o'sha yili 1-sentabrdan amalga kiritilgan) o'z ifodasini topgan. Amaldagi oila qonunchiligi Nikohning tuzilishi tartibiga, uni davlatning tegishli organlari tomonidan rasmiylashtirilishiga alohida e'tibor beradi. O'zbekiston Respublikasi Oila Kodeksining 13-moddasiga binoan, nikoh fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish organlarida tuziladi. Shunday nikohgina huquq va majburiyatni vujudga keltiradi. Diniy rasm-rusumlarga binoan tuzilgan nikoh yuridik kuchga ega emas. Shuningdek, soxta nikoh, ya'ni er-xotin yoki ulardan birining oila qurish maqsadini ko'zlamay tuzgan nikohi ham haqiqiy emas deb topiladi. Nikoh tuzishning ixtiyoriyligi va nikoh yoshi nikohdan o'tishning asosiy shartlari hisoblanadi. Nikoh tuzishga majbur qilish taqiqlanadi. Nikoh yoshi O'zbekistonda erkaklar uchun 18, ayollar uchun 17 yosh etib belgilangan. Uzrli sabablar bo'lganida, alohida hollarda nikohlanuvchilarning iltimosiga ko'ra, nikoh davlat ro'yxatidan o'tkaziladigan joydagi tuman, shahar hokimi nikoh yoshini ko'pi bilan 1 yilga kamaytirishi mumkin. Loaqal bittasi ro'yxatga olingan boshqa nikohda turgan shaxslar o'rtasida, nasl-nasab shajarasi bo'yicha to'g'ri tutashgan qarindoshlar o'rtasida, farzandlikka oluvchilar bilan farzandlikka olinganlar o'rtasida, loaqal bittasining ruhiyati buzilishi (ruhiy kasalligi yoki aqli zaifligi) sababli sud tomonidan muomalaga layoqatsiz deb topilgan shaxslar o'rtasida nikoh tuzishga yo'l qo'yilmaydi. Nikohlanuvchi shaxslarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish shart qilib qo'yilgan. Unga ko'ra, nikohlanuvchi shaxslar davlat sog'liqni saqlash tizimi muassasalarida bepul tibbiy ko'rikdan o'tadilar. Belgilangan shartlarning buzilishi sud tomonidan nikohni haqiqiy emas deb topish uchun asos bo'lishi mumkin. Nikohni bekor qilish, nikoh er-xotindan birining o'limi yoki o'lgan deb e'lon qilinishi oqibatida tugatiladi. Er-xotin hayotligida nikoh nikohdan ajralish yo'li bilan bekor qilinishi mumkin.

Nikoh ota-onalarning ruxsati va duosi bilan, bir necha bosqich qilib o'tkaziladi. O'g'il voyaga yetganda ota-onasi unga mos keladigan qizni izlay boshlaydilar. Bu jarayonga yaqin qarindoshlari, qo'shnilari, oshnalari ham

kirishadi. Qizni topgandan keyin yigitning xolalari yoki ammalari qizning uyiga uni ko`rish, ota-onalari bilan va ehtimoliy kelinning uydagi ahvoli bilan tanishish uchun biror bahona bilan kiradilar. Shundan so`ng qo`shnilari va tanishlari tanlangan qizning oilasi haqida surishtiradi. Ijobiy javob olingan holda uyga sovchilar yuboriladi. Sovchilikning asosiy marosimlaridan biri fotiha to`yidir. Sovchilar fotiha qilinadigan kunni belgilaydilar. Shu kuni qizning uyida atrofdagi taniqli oqsoqolar, mahalla oqsoqoli, qizlar yig`iladi. Sovchilar o`zining kelish maqsadini bayon etganlaridan keyin «non sindirish» marosimi boshlanadi. Shu paytdan boshlab yoshlar bir-biri bilan bog`langan, fotiha qilingan deb hisoblanadi. Fotiha to`yi nikoh tuziladigan va to`y o`tkaziladigan kunni tayinlash bilan tugaydi. Sovchilardan har biriga ichita ikkita non, shirinliklar bo`lgan dasturxon beriladi, shuningdek qiz tomonidan yigitga va unning ota-onalariga sovg`alar berib yuboriladi. Sovchilar kuyovning uyiga qaytganidan keyin ularning qo`lidan sovg`alar qo`yilgan patnislarni olib, «sarp ko`rar» marosimini boshlaydilar. Dasturxon odatda ko`p bolali ona tomonidan ochiladi. Barcha yig`ilganlar kelinning uyidan keltirilgan pishiriqlar, shirinliklardan bahramand bo`ladilar. Fotiha to`yidan boshlab va to to`yning o`zigacha yoshlarning ota-onalari qalin, sep masalalarini va to`y tantanasi bilan bog`liq tashkiliy masalalarni hal etadilar. To`ydan bir necha kun avval qiznikida «qiz oshi» marosimi o`tkaziladi, unga qiz o`zining yaqinlari va o`rtoqlarini taklif etadi. Nikoh marosimi an`anaviy tarzda o`zbeklarning hayotida nihoyatda muhim ahamiyatga ega bo`ladi va ayniqsa tantanali nishonlanadi. Umumiy xususiyatlari bo`la turib, u turli viloyatlarda o`zgacha tusda bayram qilinadi. Nikoh marosimining asosiy payti kelinning ota-onasining uyidan kuyovning uyiga o`tishi paytidir. To`y kuni kuyovnikida to`y oshi (palov) tayyorlanadi va kelinnikiga yuboriladi, u yerda u dasturxonga tortiladi. Xuddi shunday osh kuyovning uyida ham o`tkaziladi. To`y kuni masjidning imomi ikki yoshga «Xutbai nikoh» ni o`qiydi, shundan so`ng ular xudo oldida er-xotin deb e`lon qilinadi. Imom yoshlarga er va xotinning huquqlari va majburiyatlarini tushuntiradi. Odatda nikoh o`qilganidan so`ng yoshlar o`zining fuqarolik nikohini qayd etish uchun FHDYO ga boradi. To`y kuni kelinnikida kuyovga sarpo (to`yga

sovg'a qilingan kiyimlar va poyafzal) kiydiriladi, shundan so'ng kuyov o'z oshnalari bilan kelinning ota-onasi huzuriga salom berish uchun boradi. Kuyovning oshnalari bilan qaytganidan so'ng kelin ham keladi. Kuyovning uyiga yuborishdan avval kelinnikida ota-ona bilan xayrlashish marosimi bo'lib o'tadi. Kelin bilan birga yaqin o'rtoqlari ham boradi. Ular qo'shiqlarni aytadilar («O'lan» va «Yor-yor» qo'shiqlari). Kelinni kuyovning uyida kutib olishdan haqiqiy to'y boshlanadi. To'y tugaganidan keyin kuyov kelinni ikki yosh uchun ajratilgan xonaning eshigigacha kuzatadi. Xonada kelinni «yanga» (odatda kelinga yaqin bo'lgan bir ayol) kutib oladi, kelin boshqa kiyim kiyadi va chimildiq (go'shanga) ortida turib, kuyovni kutib olishga tayyorlanadi. Bir qancha vaqtdan keyin kuyov oshnalari bilan birga xonaga yaqin keladi va yanga bilan birga uni kelin kutib turgan gushanga oldiga boradi. Kelinning oldiga kirish uchun u kelinni yangadan ramziy sotib olishi lozim, ular savdolashadi. Shundan keyin kuyov-kelin tuni bilan birga qoladilar. Ertalab azonda **«Kelin salom»** marosimi boshlanadi. Marosim boshlanishiga yaqin hovlida kuyovning ota-onasi, barcha yaqin qarindoshlari, kuyovning oshnalari va yaqin qo'shnilari yig'iladi. Ularning hammasi navabti bilan kelinning oldiga kelib, o'zining tilaklari, sovg'alari va duolarini baxshida etadi. Kelin har bir kishiga beligacha egilib salom berishi lozim. Shu tariqa bayram tugab, oilaviy hayot boshlanadi. Unda asosan boshqa to'ylardan farqli erkaklar qatnashmaydi. Beshik to'yi kuni qizning onasi qarindoshlari, qo'ni-qo'shnilarini olib, yasatilgan beshikni qudanikiga olib boradi va kirilayotganda alla aytiladi. Ayrim taxminlarga ko'ra alla so'zi «Olloh» so'zidan kelib chiqib yaratgandan chaqaloqni o'z panohida saqlashni iltijo qilishga nisbatdur. Alla shunday bir qo'shiqki uni hech zamonda, hech bir shoir yozolmagan, baxshilar to'qib chiqarolmagan. Uni har bir yurak o'zicha kuylaydi. Alla farzand tarbiyasi uchun bitilgan shoh asardir!

«Oltin to'y». Bunday muborak to'ylar kishining 70-75 yoshlik davriga to'g'ri keladi. Ularning aksariyati to'g'ri yashab o'tgani, qobil farzandlarni tarbiyalagani uchun piru-badavlat kishilar sifatini olgan. Oltin to'ylar bizning xalqimiz uchun yangilik bo'lib, er bilan xotinining turmush qurganlariga 50 yil

to'lishi bilan o'tkaziladigan marosim. Bu marosim dastlab shaharlarda ziyolilar orasida urf bo'lib, keyin tarqalgan. Agar qiz-yigitning to'yini ota-ona o'tkazsa, «oltin to'y» ni farzandlar o'tkazadilar. Ertalabki osh marosimi to'y (sunnat to'yi yoki nikoh to'yi) va aza ma'rakasida (o'limidan keyin 20 kun hamda bir yildan keyin) o'tkaziladi. To'yni o'tkazuvchilar ertalabki oshning kuni va vaqtini avvaldan mahalla yoki kvartal qo'mitasining jamoatchiligi bilan kelishgan holda belgilaydilar. Shu kunga qarindoshlar, qo'shnilar va tanishlariga taklifnomalar yuboriladi. Bir kun oldin kechqurun «sabzi to'g'rash» marosimi o'tkaziladi, unga odatda qo'shniar va yaqin qarindoshlar keladilar. Sabzi to'g'rab bo'linganidan keyin barcha ishtirokchilar dasturxonga taklif etiladi. Odatda sabzi to'g'rashga artistlar ham chaqiriladi. Ovqatlanish paytida oqsoqollar kelganlar o'rtasida ishlarni taqsimlaydilar. Ertalabki osh bomdod namozining tugashi paytigacha tayyor bo'lishi lozim, chunki namozdan chiqqan kishilar birinchi mehmonlar bo'ladi. Ertalabki namoz tugagan paytda karnay-surnay va nog'ora ovozlari ertalabki osh boshlanganidan xabardor etadi. Mehmonlar dasturxonga o'tirib, fотиha o'qiganlaridan keyin ularga non va choy tortiladi. Shundan keyingina laganlarda ikki kishiga birlagan hisobidan osh olib kelinadi. Ovqatdan keyin laganlar olib quyiladi, mehmonlar yana fотиha o'qib, mezbonga minnatdorchilik bildirib ketadilar. Ular ketganidan keyin dasturxon tezgina yangi mehmonlarning tashrifi uchun tuzatiladi. Ertalabki osh odatda ko'pi bilan bir yarim-ikki soat davom etadi. Shu vaqt mobaynida taklif etilgan artistlar qo'shiq aytadilar. Ertalabki osh tugaganidan keyin faxriy mehmonlarga sovg'alar – odatda choponlar (milliy erkak to'nlari) beriladi. Aza paytidagi ma'raka oshi shu bilan farq qiladiki, mehmonlar dasturxonga o'tirganlarida Qur'on suralarini o'qiydilar va o'lgan odamni xotirlaydilar. Ovqat tugaganda ham Qur'on suralari o'qiladi. Ma'raka oshida artistlar chaqirilmaydi, dasturxon bayram to'y oshiga qaraganda kamtarroq bezatiladi. Shuni aytib o'tish lozimki, bayram to'y oshi va ma'raka oshida faqat erkaklar xizmat qilib yuradi. To'yda xalqimizning milliy xarakteri, o'zligi tor ma'noda aks etadi. Lekin to'ylar xalqimizning ma'naviy yuksalishida qanchalik ijobiy rol o'ynamasin, uni o'tkazish bilan bog'liq ba'zi ortiqcha rasm-rusumlar,

odat tusiga kirib borayotgan sun'iy udumlar jamiyatimizning rivojlanishiga, oila barqarorligini ta'minlashda salbiy ta'sir ko'rsatishi tabiiy. Jumladan ba'zilarning mehnatsiz topgan boyliklari, ba'zilarning esa bola-chaqasini yaxshi yedirmaslik, kiyintirmaslik evaziga tejalgan mablag' hisobiga katta miqdorda qarz olishi, oila byudjetida mavjud mablag'ni to'liq sarf qilish hisobiga yoki ba'zi kimsalarning halol mehnatsiz qing'ir yo'llar bilan topilgan boyliklari evaziga yetti iqlimga nomi ketgan dabdabali to'y o'tkazishga intilishlari bozor munosabatlari sharoitida soxta boyvachchalikdan o'zga narsa emas. Soxta obro' orttirish uchun o'zini unutish hech kimga shon-shuhrat keltirmagan, keltirmaydi ham.

II BOB. O'ZBEK MILLIY TO'YLARI

2.1. O'zbek to'ylarining o'ziga xos urf-odatlar

Go'zal urf-odatlarimiz umrboqiydir. Ko'p ming yillik tarixga ega bo'lgan o'zbek xalqi asrlar davomida o'ziga xos xilma-xil urf-odatlar, marosimlarni yaratdi. Ular doimiy takrorlanishi va xalqning ularga amal qilib kelishi natijasida umrboqiydir. Turmushga, zamonga qarab ularning ayrimlari unutiladi. Zamonga qarab, yangilari paydo bo'ladi, eng xalqchillari esa avloddan-avlodga o'tib keladi. Xalqimiz turmushida "To'y" nomi bilan yuritiladigan marosimlar juda ko'p. Bunday marosimlarning chiroyli o'tishida ayollarning hissasi katta bo'lgani bois xalqimizning eng qimmatli urf-odatlarini avloddan-avlodga yetkazishda ham ularning o'rni beqiyosdir, Farzand voyaga yetib borar ekan, ona unga atab bisot sandig'ini ochadi. Nikoh to'yi kelajak oilaning poydevoriga asos soladi, shuning uchun ham barcha tadbirlarga yoshu-qari, erkagu-ayol birdek ishtiyoq bilan kirishadilar. Garchi to'y tantanalari bir kunda, bir necha soatda o'tsa ham, ungacha tayyorgarlik ko'rish, to'ydan keyingi rasm-rusumlarini hisobga olganda bir necha kunga cho'ziladi. Nikoh to'yi marosimi o'zbeklarda qadimdan sovchilikdan boshlangan va hozir ham bu rusumga rioya qilib kelinadi.

Sovchilik va sovchilar

Sovchilik muhabbatni inkor qilmaydi, aksincha muhabbatni maqsadga erishtiradi yoki yo'q muhabbatni borga aylantiradi, muhabbat yaratadi. Biz unga sovchilikning mohiyatini tushuntirib berdik. Ikki yosh bir-biriga sevgi izhor qilib, turmush qurmoqchi bo'ldi deylik. Shu yoshda ularda hali hayot tajribalari kam, hissiyot aqldan ustunlik qiladi. Ota-ona, umuman kattalar bilan maslahatlashadilar, qiz tarafining tag-taxtini, ota-onasini, uy joyini, qizning xulq-atvorini sovchilar vositasida so'rab, surishtiradilar. Ayni vaqtda qiz taraf ham shunday ish tutadi va bir fikrga kelinadi yoki yigit o'ziga munosib qiz topa olmadi, lekin uylanishi kerak. Yevropada bunday holda "Tanishuv klublari", reklamalar qo'l keladi, bizda esa sovchilik shaklida ish bitkaziladi. Sovchilar vositasida uchrashgan yigit-qiz ma'lum vaqt bir-birlarini sinaydilar, ular o'rtasida muhabbat rishtalari paydo bo'lsa,

unashtirilib to'y bo'ladi. Shaharlarda yigitning onasi amma yoki xolasi bilan mo'ljaldagi qiz xonadoniga tashrif buyurib "mehmonga keldik" bahonasi bilan qizni ko'radilar. Ayni paytda uy-joy, hovlining tozaligi, saranjomligi dasturxon qanday bezatilishi uy, egalarining mehmon do'stligiga razm soladilar. Qizning onasi bilan suhbatlashib "Onasini ko'ru, qizini ol" maqoliga rioya qiladilar. Sharqona odobga ko'ra, yigitning onasi o'z o'g'li haqida gapirishi, maqtashi odobdan sanalmaydi. Yana bir nozik jihati, sovchilar ham, qiz tomon ham bir-birining sha'niga tegadigan so'z qilmaydi, deylik qiz tomonga kuyov tomon ma'qul bo'lmadi. Shunda ham ochiqdan ochiq yo'q deyilmaydi. "Qizimiz hali yosh", "o'qishi bitsin" kabi so'zlar aytiladi.

Sovchilar ikkinchi yoki uchinchi borishida ma'qul kelsa, rozilik beriladi, sovchilar keltirgan dasturxon ochilib noni sindiriladi, so'ng "oq kiydi" marosimi o'tkaziladi, bunda rozilik belgisi qilib oqlik beriladi. Shu marosimda ko'pincha fotiha to'yi kuni, taxminan to'y kuni belgilanadi. Fotiha to'yi bo'lajak kelin uyida o'tkaziladi. Kuyov tomon dasturxonlar olib borishadi, yaxshilab mehmon qilingach esa, qaytishlarida esa sarpo beriladi. To'y oldi marosimlari: bo'lajak kelin sarpolarini tiktirish bilan band bo'lganda onasi "paxta solar" qiladi. Ya'ni opa-singillari qo'shni ayollar bilan ko'rpa-ko'rpachalar bichilib, paxta solib qaviladi.

"Uy ko'rar" kelinning yaqinlari kuyovnikiga borib deraza eshik va uy ko'rib kelib, pardalar tikishadi. Sovet davrida nikoh o'qitish man etilgani uchun bu marosim xufya ijro etilgan. Endilikda davlat idoralarida qayd etilgach, shu yaqin oradagi masjidda yoki qizning uyida o'qitiladigan bo'ldi. Imom ikki yoshga er-xotinlik burchi va huquqlarini oilaning muqaddasligini tushuntirgach, kuyov va kelinning roziligini olgach "xutbai nikoh" o'qiydi. To'y kuni: qadimgi o'zbekchilik udumiga ko'ra nikoh to'yi tantanalari kuyovnikida o'tkaziladi. To'y oqshomi kuyov jo'ralari bilan o'yin kulgu bilan kelinnikiga keladi va u yerda to'y tantanalari davom etadi, ziyofat oxirida kuyovga sarpolar chiqadi. So'ngra kelin uchun hayajonli damlar boshlanadi. Uning yaqinlari yig'ilishib uzatib borishga tayyorlanadilar. Kelinga oq libosini kiydirib otasi, onasi, buvasi, tog'a amaki kabi qarindoshlari

bilan xayrlashgani olib chiqishadi. Bu ham 'ko'pchilik ayollarning qalbini hayajonga solib, ko'ziga yosh chiqaradigan marosim.

Yor — yor va kelin salom. Xotin qizlarning qiz uzatish bahona o'zlari to'qigan yor-yorlarida qiz bolaning qismati, uning baxtini tilash, epli - sepliligini ta'kidlash, qizlarning taqdirga tan berishi, ko'nikishi kerakligi haqidagi momolar o'giti ifodalangan quyidagi turli viloyat va tumanlardan yozib olingan (1-ilova).

Kelin salom. Kelin salom kelin tushgan kunning ertasiga ertalab, kelinni kuyovning ota-onasi va qarindoshlariga ko'rsatish, tanishtirish, salomlashish uchun o'tkaziladi.

Kelinning yuziga parda yopib, ro'molcha to'sib xonadon ostonasiga olib chiqadilar va kelin salom aytadilar:

Assalomu alaykum kelin salom

Avvalambor ikki olam sarvari

Yaratgan egamga salom!!

2.2. O‘zbekiston viloyatidagi to‘ylarning xilma xilligi

O‘zbek xalqi azaldan to‘y - tomosha oshuftasi. Yillab to‘y uchun zar yig‘adi, yoru do‘stini chorlab, elga katta osh beradi, kayvoni onaxonlari, yoshi ulug‘ otaxonlar ham qo‘llarini duoga ochib “To‘ylarga yerkazsin!” deya duo qiladi. Shu o‘rinda turli viloyatlarning to‘y marosimlariga oid bir- biridan qiziq urf-odatlar ham borligini alohida ta’kidlash joiz. Ular o‘zbek to‘ylarining fayziga fayz qo‘shadi.

Samarqand

Samarqandning to‘y va unga bog‘liq urf odatlari juda ajoyib. Bu viloyat qizlari uyga kelgan sovchilarga ko‘rinish berishlari aslo mumkin emas. Agar ikki tomon kelishib, to‘y boshlab yuborilsa, kelinning barcha uy jihozlariyu boshqa buyumlarini kuyov tomon o‘z zimmasiga oladi. Samarqand to‘ylarining yana bir o‘ziga xosligi kelin uyiga kelgan kuyovnavkarlarga “to‘qqiz tovoq” kiritilishidir. Samarqand kelinchaklarining kelin salomi ham o‘zgalardan ajralib turadi. Ular qo‘liga yopilgan zardo‘zi dastro‘mol bilan yuzini ochib-yopib kelin salom qiladi.

Buxoro

Buxoro viloyatining ayrim tumanlari, hususan G‘ijduvonda qadimgi urf-odatga ko‘ra to‘y qizning ota uyida bo‘ladi. Ammo deyarli barcha harajatlarni kuyov tomon o‘z zimmasiga oladi. G‘ijduvonliklar to‘y kelinning uyida bo‘lishini “qizni uyidan ayirib, olib ketishadi, shu bois ota-onasini ko‘rib qolsin” degan ma’noda izohlashar ekan. Buxorolik kelin-kuyovlarning o‘ziga xos odatlaridan biri – ularning to‘y oxiriga qadar tik turishlaridir. Bu yoshlarning kelgan mehmonlarga nisbatan hurmatini bildiradi. Kelin esa to‘y tugaguniga qadar har zamon tazimda bo‘lib, salom berib turadi.

Andijon

Andijon viloyatida boshqa viloyatlarda uchramaydigan ajoyib odatlar bor. Masalan, andijonliklar kelgan mehmon qo‘liga obdastada suv quyib, chilopchin tutishadi. Bu Andijonda mehmonga hurmat sanaladi. To‘ylarga kelsak, eng qiziqarli odatlardan biri “qiz berkitdi” deb ataladi. Ayrim tumanlarda kelin uyiga

tashrif buyurgan kuyovnavkarlar yo'lini qiyiqchi bilan to'sib, qizni berkitib qo'yishadi. Qiz tomon rozi qilingach, kelin "topib beriladi". Yana ayrim joylarda mahalla yigitlari kelin olib ketilayotgan mashinaning yo'lini arqon bilan to'sib olishadi. Kuyov tomon yigitlarni "rozi qilgach" arqon olib tashlanadi va " borgan joyida toshdek qotsin" ma'nosida kelin ketayotgan mashina ortidan tosh otiladi. Andijon viloyatining ayrim tumanlarida bir necha bor tanqidga uchragan, ammo bugungi kunga qadar davom etib kelayotgan "mazar" nomli odat bor. Bunda qiz uzatgan tomon 40 kun davomida yoshlarni sarhil taomlar bilan yo'qlab turishi kerak. Biroq, hozirgi kunda bu kabi holatlarga bir oz bo'lsa-da chek qo'yilgan.

Namangan

Namanganda kuyovnavkar kelganda kelin tomonni maqtab yaxshi so'zlar aytiladi, masalan bitta do'ppi ko'rsatiladi-da, " Bu do'ppini kelinposhsha kechalari uhlamay, bo'lg'usi umr yo'ldoshi uchun tikkan ekanlar, bahosi falon ming so'm" deb kattagina narx qo'yiladi. Keyin shunday qizni voyaga yetkazgani uchun xonadon egalariga barcha birgalikda rahmat deb, kuovjo'ralari " bizga ham buyursin" deya niyat qilishadi. Namanganning ayrim hududlarida kuyov uyiga kelgan kelinni mashinadan qaynonasi ko'tarib tushiradi. Bu viloyatda kuyov tomonni qiynamaslik maqsadida qiz uchun qalin puli olinmaydi. Kuyovnavkarlar dasturxoniga qaynatilgan tuxum tortiladi. Ayollar ular o'tirgan xonaga isiriq tutatishadi. Qiz tomon kuyovning har bir jo'rasidan "isiriq puli" undiradi.

Navoiy

Navoiyda kelinchakning barcha sarpolarini yangi uyga birma-bir ilib chiqishadi. Navoiyliklar to'yi ko'p jihatdan Buxoro, Samarqand to'ylariga o'xshab ketadi. Kuyov uyiga tashrif buyurgan kelin gulxan atrofida aylantiriladi. Yana bir o'ziga xos jihati, kuyovnavkarlar qiz tomonga ketayotganida mash'ala bilan borishadi. Kelin esa kuyov uyiga yoqilgan sham ko'tarib tashrif buyuradi. Navoiy ayollari hurmat yuzasidan hech qachon turmush o'rtog'ining ismini aytib chaqirishmas ekan.

Qashqadaryo

Qadim Shahrisabzda to'ydan keyin to'y egalari 1 hafta ovqat qilishmaydi, qarindosh-urug'lar har kuni ovqat qilib, kelin-kuyovni ko'rib ketishadi. Kelinchak to'yning ertasi kuni yangi oilasining barcha a'zolariga birma-bir sovg'a ulashib chiqadi, ko'p hollarda qaynota-qaynonaga ko'rpa –yostiq, ovsin, qaynsingil va boshqalarga upa-elik, bolakaylarga o'yinchoqlar taqdim etiladi. “Kelin o'tirmayapti”, “Kelin osh yemayapti” odatlari ham Qashqadaryo to'ylariga o'ziga xos ko'rk bag'ishlaydi. Bunda qizning yangi oila a'zolari uning o'tirishi, osh yeyishi uchun bir olam va'dalar berishadi.

Qoraqalpog'iston

Qoraqalpog'istonning Qorako'l tumanida kelinchak yangi uyiga ortiqcha jihozlarsiz, sandiq va ko'rpa- to'shak bilan tashrif buyuraveradi. Qizig'i shundaki, to'y ham, nahorgi osh ham qiz xonadonida beriladi, moddiy tomoni esa to'laligicha kuyovto'ra zimmasiga yuklatiladi. Qizlar to'y kuni ko'k ko'ylak deb atalgan mahsus kelinlik libosini kiyishadi. Bu ko'ylakni avvaldan uning qarindoshlari tikib, tayyorlab qo'yishadi.

Toshkent

Azim Toshkent to'ylarida boshqa viloyat to'ylarida uchramaydigan odatlar talaygina. Misol uchun to'y kuni kelin uyiga yo'l olayotgan kuyov onasi bilan xayrlashadi. Uydan chiqqanidan so'ng, onasi uni chaqiradi va shirinlik yediradi. Kelin uyiga kelgan kuyovnavkarlar xonaga kirishgach, kuyov xona burchagidagi avvaldan tayyorlab qo'yilgan surp pardani yirtadi. So'ng nikoh o'qiladi va osh tortiladi. Uni avval kuyovjo'ra kuyovga, so'ng kuyov barcha jo'ralariga oshatib chiqishi kerak. Qolgan osh ustiga shirinliklar terilgach, kuyov uni o'z panjasi bilan bosadi va kelinga kiritadi. Toshkent viloyatining ayrim hududlarida ajoyib an'ana bor. Unda kuyov jo'ralari bilan “qiz bazmi”ga tashrif buyurishadi. Bazmda ularga qiyiqcha taqdim etiladi va yigitlar qiyiqchani bellariga bog'lab yurishadi. Eng qizig'i shundaki, agarda kuyov jo'ralaridan birini kelin tomon hafa qilgudek bo'lsa, u to'yxona o'rtasiga chiqib, qiyiqchani yechib, yerga tashlaydi va qolgan yigitlar ham shu taqlid norozilik bildirib chiqib ketishadi. Shuning uchun “qiz bazmi”da kuyovjo'ralarni alohida hurmat bilan kutib olishga harakat qilishadi.

Sirdaryo

Sirdaryoda qiz uyiga tashrif buyurgan sovchilar bo'lajak kelinni ko'rishlari mumkin emas. Erkaklar kelishib olishgach, kelin bilan kuyov uchrashishlariga ruxsat beriladi. Kelinni olib ketish uchun kelgan kuyovnavkarlarga kelin chiqib salom qiladi. Kuyovnavkarlar xonaga kirgach, dasturxonga Samarqanddagi kabi "to'qqiz tovoq" kiritiladi.

Jizzax

Jizzaxda qaynonalar kelin bilan ko'rishish uchun yuziga oq ro'mol yopilgan kelin oldiga pinjiga non qistirib keladi va indamaygina salomlashadi. Mazkur udum qaynona-kelin tinch yashashsin degan maqsadda qilinarkan.

Xorazm

Xorazmda turmushga chiqayotgan qizlar to'ydan bir kun avval dugonalari bilan "xina yoqar" marosimi o'tkazishadi. Bunda kelin qo'llariga o'zining va kuyovning ismini yozib, xina qo'yadi. Keyin bu xinani kuyovga ko'rsatib, undan sovg'a undiradi. Xorazm kelinchaklari qo'llarini tizzalariga qo'yib kelinsalom qilishadi. Xorazmda kelin farzandli bo'lmagunicha qaynonasi bilan gaplashmaydi. Ayrim hududlarda esa kelin qaynotasi bilan umuman gaplashmas ekan.

Farg'ona

Vodiyning ayrim joylarida, hususan Farg'ona viloyatida kelinni kuyov uyida qaynonasi tomonidan tayinlangan "vakil ona" kutib oladi. U kelinga shirin qatiq ichirib, tilla buyum taqadi. Kelin bu ayolni "aya" deb e'zozlaydi, O'kol ona esa umrining oxiriga qadar ikki yoshga maslaxatgo'y bo'lib qoladi. Farg'ona to'ylarining ko'pida to'yxonada yigitlar va qizlar o'rtasida gulli bahru-bayt o'tkaziladi. Kelin va kuyov tomon bir-biriga gul berib, she'r aytishadi. Gul qaysi taraf vakilida qolsa, mushoirada o'sha tomon yutkazadi.

Hozir xalqimiz ichida yuradigan urf odatlarni ayrim viloyatlar misolida aytib o'tmoqchiman. Farg'onada kuyov taraf kelin tarafga guruch, qo'y kabi osh masalliqklarini yuboradi. Sabzi to'g'rarkan kuni kelinnikidan ziyofat keladi. Kelin tarafni kiyimini kuyov taraf qilib beradi va kuyov taraf ham xuddi shunday. Lekin kelin ham kuyov ham sarposini o'zlari qiladi deb kelishish ham mumkin.

To'yga kelsak, ertalabdan nahorgi osh tortiladi. Nahorgi osh 8gacha tugaydi. Soat 9 larda kuyov o'rtog'lari bilan kelinnikiga borib, nikoh va FHDYO dan o'tishadi. Kechki soat 5-6 larda kuyovni uyida kechki bazm boshlanadi va soat 21:00 largacha davom etadi. Keyin kuyov navkarlar kelinnikiga borib, 1-2 soat bazm qilib berishadi. Soat tungi 11 larda kelin kuyovni uyiga avtobusda yaqinlari bilan paranjida keladi. Kuyov kelinni shartta yelkasiga olib, avtobusdan tushirib, 20-30 metrgacha ko'tarib boradi. Keyin ozgina kelin salom aytilib, keyin chimildiqqa kirgiziladi. Ertasiga azon chaqirmasdan turib kuyovni o'rtog'lari uydan olib chiqib ketishi kerak. O'sha kuni kuyov o'rtog'lariga kuyov oshi qilib beradi. Kuyov 2 o'rtog'i bilan uyga keladi va shom namozini uyda o'qishadi. Namozdan keyin sekin kelinni uyiga kirishadi. Kuyovni kelinni yangalariga topshirib, o'zlari ketishadi. To'yni ertasiga, kuyov o'rtog'lariga osh qilib beryotganida kuyovni uyida yuz ochdi marosimi bo'ladi.

Shu o'rinda asosan Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlari to'ylarda milliy o'yinlarimizning tashkil qilinishi ta'kidlab o'tmoqchiman. O'zbek yigiti bolaligidan bilagiga kuch, boshiga aql yig'adi. Xalqimizda ot minishga, ko'pkari tomosha qilishga qiziqmagan yigit kam bo'lsa kerak. Ko'pkari – ko'pning ishi. Uni tashkil etish, g'oliblarni munosib baholash, tomoshaga kelgan elga osh tarqatish ancha mushkul ish. Sayillar, hosil bayramlari, Navro'z va to'ylarda yuzlab chavandozlar ishtirokida keng dalalarda zavqli o'yinlar uyushtirilgan. Bu bayramlarda ko'pkari bilan birga kurash, chovg'on, arqon tortish va xo'roz urishtirish kabi o'yinlar ham o'tkazilgan.

– Ko'pkari – O'rta Osiyo xalqlari tamaddunida katta ahamiyatga ega mardonavor o'yin, uni tashkil etishda alohida tayyorgarlik, arzigulik sabab bo'lishi kerak. Qadimdan to'ylar, sayillar, hosil va Navro'z bayramlarida umumxalq o'yinlari qatorida ko'pkari o'ynalgan. Buni chavandozlar yaxshi biladi va elga tomosha ko'rsatib, ko'pkari uyushtirsa, mohir chavandozlarni mehnatiga yarasha rag'batlantirsa, go'yoki muqaddas ot pirlari oldidagi qarzlarini ado etgandek bo'ladi. Ko'pkari oddiy ko'ngilochar o'yin emas, u erni er qiladigan, unda mardlik, jasurlik, epchillik va dovyuraklikni shakllantiradigan jiddiy mashg'ulot. Asosiy

masala sovringa qo'yilgan qimmatbaho narsa emas, aksincha, bakovulning adolati, nomdor chavandozning abjirligi, haqiqat g'alaba qozonishi, omad doim mardniki bo'lishidir.

To'y-hayotning katta shodiyonasi, oila baxt-saodat va farovon turmush ramzi, inson umrining gultoji, hayotning eng baxtli, eng quvonchli damlaridir. Dunyodagi barcha xalqlarda to'y o'tkazish udumi mavjud. "To'y" o'ziga xos ibrat olish tantanasidir. Zero, to'y marosimida bahamjihatlik, ahillik, inoqlik, izzat-ikrom, mehr-oqibat, mehmonnavozlik kabi fazilatlar o'z ifodasini topadi. Inson zotini qadrlash, hurmatlash va ulug'lashda to'ylar ana shunday beqiyos qimmatga ega. O'zbek xalqimizda qadimda "Beshik to'yi", "Sunnat to'yi", "Nikoh to'yi" va "Payg'ambar yoshi to'yi" kabilar bo'lganligi ma'lum. Hozirgi paytda ayniqsa nikoh to'ylarining yangicha, zamonaviy shakllari qaror topmoqda. Keyingi paytlarda o'zbek xalqi hayotiga yangilik sifatida kirib kelgan kumush, oltin va olmos to'ylar, yubiley to'ylarini o'tkazish ham ommalashib bormoqda. To'y bir kishining shaxsiy xususiy ishi bo'lmay, u keng jamoatchilik tashabbusi va ishtiroki bilan o'tadigan tantanadir. Shuning uchun to'ylarni zamon talabi darajasiga ko'tarish doimo muhim muammo hisoblanadi. Chunki hozirgi paytda to'ylarni tashkil qilish borasida ko'pgina muammolar mavjud. Hozir to'ylarning moddiy tomoniga ko'p e'tibor beriladi. Ammo to'ylarning ma'naviy-badiiy saviyasi zamon talabidan ancha orqada qolmoqda. To'g'ri, mahalla, qishloq kengleri qoshida tashkil etilgan to'y komissiyalari ushbu xalq tadbirlarini zamon talablari darajasida o'tkazishga intilmoqda. Lekin ba'zi joylardagi komissiyalar to'ylarning moddiy va maishiy tomonlari bilangina mashg'ul bo'lib qolmoqdalar, xolos. Komissiya tarkibiga to'yning badiiy qismini tashkillashtirishga yordam beruvchi klub xodimlari va ijodkorlari ham qo'shish zarur. To'yning badiiy dasturini tuzish, ommaviy raqs, qo'shiqlarni boshqarib borish kabilarga yordam berish ularning asosiy vazifasi qilib belgilanishi kerak. Komissiya o'zining maxsus ssenariy asosida o'tkazilishi lozim. Ssenariyda to'yning barcha ikir-chikirlari (stolga nima qo'yilishidan boshlab, kimga so'z berilishi va kim qaysi qo'shiqni va boshqa badiiy nomerlarni ijro etilishigacha) o'z ifodasini topmog'i kerak. Chunki

ma'lum rejaga muvofiq o'tkazilmagan to'y tartibsiz, fayzsiz bo'ladi. Madaniyat xodimlari yordamida tuzilgan ssenariy to'y komissiyasining kengaytirilgan yig'ilishida muhokama qilinib, tasdiqlanishi muhim ahamiyatga ega. To'ylarni o'ziga xos bayram tarzida tashkil etish, ularni har tomonlama tartibga solish, ixchamlashtirish, ayniqsa, badiiy jihatdan boyitish hozirgi davr talabidir. Nikoh to'yi har bir kishining hayotida yangi sahifa ochadigan, muhim burilish yasaydigan eng muhim voqening tantanali nishonlanishidir. U har bir yigit va qiz hayotidagi eng unutilmas voqedir. Nikoh to'yi oilaviy marosimlar ichida eng yirigi bo'lib, uni tashkil qilish va o'tkazish jarayoni uzoq muddatni o'z ichiga oladi. Nikoh to'yi bilan bog'liq odatlar, irim, udum, rasm-rusmlar ham juda ko'pdir. O'zbekistonning tusli shahar qishloqlarida o'tkaziladigan nikoh to'ylarining umumiy jihatlari bo'lganidek, har bir hududdagi to'ylarning o'ziga xos tomonlari ham mavjuddir. O'zbek nikoh to'ylari uch bosqichli jarayonni o'z ichiga oladi: Birinchi bosqich – kelin tanlash, unga sovchi yuborish, non sindirish, fотиha qilish kabi marosimlardan tashkil topadi. Ikkinchi bosqich – kelinni kuyovning uyiga olib kelish, nikohlash, to'y-tomosha, bazm kabi tadbirlarni o'z ichiga oladi. Folklorshunos B.Sarimsoqov ta'kidlaganidek, bu bosqich mohiyat jihatidan marosimning eng oliy nuqtasi hisoblanadi. Uchinchi bosqich – nikoh to'yidan so'ng o'tadigan – “yuz ochdi”, “kelin salom”, “kuyov chaqirdi” kabilardan iborat. Xorazm, Buxoro, Farg'ona vodiysi, Qashqadaryo, Surxondaryo vohasi, Toshkentda o'tkaziladigan nikoh to'ylarida o'ziga xos odatlar, udumlar mavjud. Farg'ona va Qashqadaryo to'ylari qiyoslansa, ular o'rtasida o'xshash va o'ziga xos jihatlar borligi aniq bilinadi. Masalan, Qashqadaryo to'ylarining birinchi bosqichida: “qo'lini so'rash”, “kovush yirtar”, “og'iz bog'landi”, “eshik ochdi”, “beshik kerti”, “quloq tishlar”, “kulcha sindirish”, “fотиha to'yi”, “pashanbalik”, “hayitlik” (“bayramlik”), “qopqaytardi”, “quad quvdi”, “savat qaytdi”, “to'qqiz bichar”, “hordiq”, “o'tin puli”, “tutun puli”, “ovul puli”, “ko'rpa bichdi”, “ko'rpa yuvish”, “paxta puli”, “sarpo bichar”, “qo'l solishish”, “qush oshi” (“bug'doy oshi”), “kuyov hashar”, “sut puli”, “borliq”, “kelin kesish”, “to'qqiz jo'natish” kabi udumlar mavjud. Farg'ona nikoh to'ylari odatlari ham shaklan rang-barangdir: “qiz

ko'rdi", "bosh bog'landi", "eshik surildi", "kovush yirtidi", "ro'mol tashlash", "og'iz moylandi", "non sindirildi", "bo'ldi-bo'ldi", "o'g'ri tovoq", "uy ko'rdi", "payshanbalik", "hayitlik", "shirin suv", "fotiha to'yi", "idish qaytdi," "quad quvdi", "to'qqiz jo'natish", "to'qqiz uy", "to'qqiz tovoq" va hokazo. To'yning asosiy qismida bajariladigan odatlar rang-barangdir. Unga: "navvoy tushdi", "surpa osdi", "to'yxat", "qiz bazmi", "qiz majlisi", "qiz puli" ("sut puli"), "yuk olib kelish" ("yuk puli"), "xatmi Qur'on", "yo'l to'sish", "olov aylantirish", "12 qadam", "kampir o'ldi", "to'shak soldi", "oyna ko'rsatar", "chiroq ko'rsatar", "tun yopdi", "bola solish", "soch silatar", "chiroq-chiroqdan aylansin", "oyna-oynadan aylansin", "o'ng oyoq bosdi", "chap oyoq bosdi" kabilar kiradi. Ular ko'pchilik ishtirokida shodu-xurramlik, to'kin-sochinlik, tomosha-musobaqa va o'yinlarga boyligi bilan ajralib turadi. Bu tadbirlar o'zaro uyg'unlashib, to'yning o'zagini va kulminatsiyasini (oliy bosqichini) tashkil qiladi. To'ydan keying odatlar to'yning xotima (final) qismi sanaladi. Ular: "yuz ochdi", "kelin salom", "sep tashlar", "yog' qo'yish", "kelin chilla", ("chillani bo'lish"), "kelin ko'rdi", "qiz chaqirdi", "kuyov salom", "quda chaqiriq" kabilardan iborat bo'lib, eng yaqin kishilar ishtirokida o'tadi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, nikoh to'ylarida o'zbek xalqining eng yaxshi ma'naviy fazilalari namoyon bo'ladi: bu to'yga barcha oldindan ruhiy tayyorlanadi, hamma eng yaxshi liboslarini kiyadi, barcha xursandchilik kayfiyatida bo'ladi, hamma bir-biriga odob, tavoze bilan muomala qiladi. Bu to'y qatnashchilari o'rtasida hamjihatlik va ahillik vujudga kelishiga zamin yaratadi. Yoshlar to'y tadbirlari jarayonida kattalardan ibrat olishadi, ajdodlardan qolgan eng yaxshi an'analarni o'rganishadi. Nikoh to'y – ikki yoshning yangi hayot qurishi bilan bog'liq tadbir bo'lishi barobarida, o'ziga xos muhim ijtimoiy ahamiyatga ega marosim ham hisoblanadi. Nikoh to'yi – oila qurgan yigit va qiz oldiga jamiyatning yangi, kichik yacheykasini tuzish, avlodni davom ettirish, jamiyatga xizmat qilish kabi ijtimoiy vazifalarni ham yuklaydi. Shuning uchun ham katta ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan nikoh to'ylarini o'tkazish jarayonida asosiy diqqatni ziyofatbozlikka emas, balki to'y qatnashchilarini ma'naviy oziq

olishiga, yoshlar ongiga xalqimizga xos eng yaxshi fazilatlarni singdirish, yangi oilaning mustahkam g'oyaviy-ma'naviy poydevorini yaratishga qaratmoq lozim.

Hozirgi paytda nikoh to'ylarida ijobiy o'zgarishlar ro'y bermoqda. Bugungi nikoh to'ylari avvalgi zamonlarda bo'lganidek, ota-onalarning o'zaro kelishuviga binoan emas, balki yigit-qizning roziligi, o'zaro muhabbati asosida o'tkaziladi. Kelin-kuyovning qaysi tabaqaga mansubligidan qat'i nazar, ularning teng huquqligi ta'minlanadi. Balog'atga yetmagan yoshlarni nikohdan o'tkazish butunlay yo'qoldi. Bulardan tashqari, "qalin", "sut puli" kabi ortiqcha xarajat talab qiladigan qadimiy udumlar deyarli barham topdi, ortiqcha xarajatlarni butunlay yo'q qilmasda, ularning o'rnini yangi oila uchun zarur bo'lgan jihozlarni olib berish an'anasi egalladi. O'zbek nikoh to'ylari hozirgi paytda asosan uchta marosimdan iborat bo'lmoqda:

1. "Non sindirish" marosimi – kelin va kuyovning ota-onasi, qarindoshlarining nikoh to'yini o'tkazish rejasini tuzib olishlari uchun zarur bo'lgan muloqot-kengash vazifasini o'taydi.

2. Kelin va kuyovning FHDYo (fuqarolar holatining dalolatnoma yozish) byurosi ro'yxatidan o'tishi. Bu an'ana oilaning huquq va majburiyatlarini qonunlashtirish vazifasini bajaradi.

3. To'y marosimi ("Baxt kechasi") yosh yigit-qiz oila qurganligi tantanali nishonlash uchun xizmat qiladi. Hozirgi paytda "To'y bazmi", "Baxt kechasi", "Muhabbat kechasi" yoki "Visol kechasi" deb yuritiladigan nikoh to'ylarining zamonaviy an'analari vujudga kelmoqda. Endilikda to'y tadbiri o'tkaziladigan joyni bezash, to'rdan serjilo gilamlar osib, unga kelin-kuyovning ismini yozish va nikoh ramzi – birlashgan ikki xalqa tasvirini tushirish, to'y dasturxonini turli noz-ne'mat va mevalar bilan bezash, kelin-kuyovlarni "To'ylar muborak" qo'shig'i bilan tantanali kutib olish, mahalla qo'mitasi raisining to'yni ochishi, to'y ishtirokchilarining ikki yoshga dil so'zlari va istaklarini bayon qilishi, kuy-qo'shiqlar ijro etilishi bazm ishtirokchilarining o'yin-raqsga tushishi, kelin-kuyovni "Birinchi visol oqshomi"ga kuzatish, nihoyat, xonadon boshlig'i yoki mahalla oqsoqollaridan birining tantana yakunida tilak bildirishi kabilar zamonaviy

o'zbek to'ylarining asosiy elementlariga aylangan. Hozirgi paytda oilaviy marosimlar, jumladan, turli to'y tadbirlari ta'sirchanligini yanada oshirish uchun: turar joylarda xalq marosimlari kengashini tuzish; an'anaviy xalq odatlarining eng yaxshi jihatlarini keng targ'ib qilish; kam daromadli oilalarning to'ylarini mahalliy rahbarlar yordamida uyushtirish; oilaviy marosimlar tarkibidan ko'p xarajat talab qiladigan tadbirlarni; nikoh to'yi marosimlarini ixchamlashtirib, barcha tadbirlarni bir kunda o'tkazish; marosim liboslari bo'yicha ko'rik-tanlov o'tkazish; marosimlarni ixcham, fayzli va yuqori madaniy-badiiy saviyada uyushtirish; yaqin qarindoshlar (masalan, aka-ukalarning)ning bir-biri bilan quda-anda bo'lishining salbiy oqibatini tushuntirish; diniy odatlar orasida payshanbalik, yakshanbalik, uch, yetti, yigirma, qirq kabi shariatda bo'lmagan udumlarni ixchamlashtirib, ularni oila doirasida o'tkazish lozim.

Oilaviy marosimlarning madaniy, ma'naviy, axloqiy, tarbiyaviy jihatlariga alohida e'tibor berish zarur. Oilaviy marosimlar etno pedagogika va xalq donishmadligi bilan uyg'unlashib ketgan. Ular asrlar davomida yosh avlod ma'naviyatini shakllantirishda muhim omil bo'lgan. Oilaviy marosimlar o'tkazish jarayonida namoyon bo'ladigan insonparvarlik, mehribonlik, mehmondo'stlik, olijanoblik, inoqlik kabi fazilatlar yoshlar tarbiyasiga ijobiy ta'sir etadi. Bu tadbirlar davomida avloddan-avlodga o'tib kelayotgan xalq odatlari, folklor janrlari (o'lan, lapar, yor-yorlar, marosim qo'shiqlari), raqslar, o'yin-musobaqalar, duolardan foydalanish – yoshlarning ma'naviy kamol topib ulg'ayishida katta ahamiyatga ega.

Hayotimiz farovonlashib borgan sari to'y va boshqa tantanalarning yangi ko'rinishlari ham paydo bo'lmoqda. O'zbek xalqi hayotida ham er-xotinning 25 yil, 50 yil va 75 yil birgalikda oilaviy hayot kechirganiga bag'ishlangan kumush, oltin va olmos to'yini o'tkazish bilan bog'liq yangi tantanali tadbirlar vujudga keldi. Bunday yangicha to'ylar o'zbek xalqining qalbiga yaqinligi, "uzukka qo'yilgan ko'zdek" mos kelishi bejiz emas. Xalqimizning yoshi kattalarni, ayniqsa, qariyalarni hurmat qilish, qadrlash kabi qadimiy an'analari hamda o'zbek oilalarining mustahkamligi ana shunday yubiley to'ylarini o'tkazish uchun asos

bo'ldi.

Kumush, oltin va olmos to'ylar respublikamizning ba'zi madaniyat muassasalari, klublarida, mahallalarda FHDYo xodimlari ishtirokida uyushtirilmoqda. Bu to'ylar joylarda mazmun jihatdan ham, tashkiliy jihatdan ham turlicha uyushtirilmoqda. Endilikda bu boradagi ilg'or tajribalarni umumlashtirish, ularni xalqimiz orasida keng yoyish lozim. Odatdagidek, bu to'ylar o'tkaziladigan joylar ham shinam qilib bezatiladi. Davra to'ridagi gilamlar "Oltin (Kumush, Olmos) to'ylaringiz muborak bo'lsin!" degan qutlov so'zlari yoziladi. Shuningdek, barchaning diqqatini tortadigan joylarga oila, er-xotin, farzand va baxtli turmush haqidagi dono fikrlar, oilaning (o'g'il-qizlari, nevara-chevarlarning) rasmlaridan tuzilgan fotostend, yubilyarlarning tarjimai holi osib qo'yiladi. To'yga mahalla faollari, yubilyar mehnat qilgan korxona rahbarlari, "Baxt uyi" xodimi, barcha farzandlar, qarindoshlar va yoru-do'stlar taklif qilinadi. Xuddi nikoh to'yidek, "kelin-kuyov" tantanali qarsaklar va "To'ylar muborak" qo'shig'i bilan davraga kirib kelishidi. To'yni qishloq kengashi raisi, mahalla qo'mitasi raisi va UJFB (Uy-joydan foydalanish boshqarmasi) boshliqlari olib boradi. Qisqacha kirish so'zidan so'ng, tabrik so'zi "kelin-kuyov"ning ishxonasidan kelgan rahbarlarga beriladi. Ulardan yubilyarlarni samimiy tabriklab, jamoa nomidan esdalik sovg'asini topshiradi. Tabriklar orasida albatta, qo'shiq, she'r, raqslar ijro etiladi. Nihoyat, to'yning kulminatsiyasi – tantanali ro'yxatdan o'tish epizodi sodir bo'ldi. Unda FHDYo xodimi yubilyar "kelin-kuyov"ni qarsaklar ostida ro'yxatga oladi va ularga ramziy yubiley guvohnomasini topshiradi. To'yning keyingi jarayonida yubilyarlarning do'st-birodarlari, farzandlari, nevara-chevaralari she'r va qo'shiqlar aytib, tantana sababchilari va mehmonlarni xursand qilishadi. Ularga gullar hamda har xil esdalik xursand qilishadi. Ularga gullar hamda har xil esdalik sovg'alar berishadi. Shuni ta'kidlash joizki, ushbu yubiley to'ylarni, ayniqsa olmos to'yini nishonlash hammaga ham nasib etavermaydi. Shuning uchun oltin to'y kumush to'yga nisbatan tantanaliroq, olmos to'y oltin to'yga qaraganda yanada yuksakroq darajada tashkil qilishi kerak. Toshkent shahar "Sanoat" mahallasida istiqomat qiladigan "Qahramon ona" Yoqutxon Usmonxo'jayeva bilan Nasriddin

Sharofiddinovga “kumush to’y” va “oltin to’y”, so’ngra “olmos (brilliant to’y)” shodiyonalarini ko’rish nasib etdi. Ular o’n farzandning ota-onasi bo’lish, ellikka yaqin nabira, o’ttizdan ortiq chevара ko’rish baxtiga musharraf bo’ladilar. Tabaruuk otaxon-onaxonning farzandlari, nevara-chevaralari orasida ishchi, shifokor, san’atkor, o’qituvchi kabi o’nlab kasb egalari bor. “Olmos to’y” sababchilarini ko’plab do’st-birodarlari tabriklashdi. Farzand, nevara va chevaralarning qutlov so’zlari va kuy-qo’shilari “Olmos to’y” dasturiga jilo va fayz kiritdi. Toshkent shahar, “Ilg’or” mahallasida Ne’matjon va Xudista Aminovalarning “oltin to’yi”da yubilyarlarga: “farzandning “oltin to’yida”, nevaralarning “kumush to’yida”, evaralarning nikoh to’yida qatnashish Sizga ham nasib etsin. Bu sanalar farzandlaringiz aytishicha o’zingning “yoqut to’yin”giz bilan baravar kelarkan. U to’yda qatnashish hammamizga nasib etsin!” – degan istak bildirilishi eng yaxshi ma’naviy “sovg’a” bo’ldi. Xullas, azaldan mustahkam an’analarga ega bo’lgan o’zbek oilalari hayotiga 60-yillardan boshlab oltin, kumush va olmos to’ylari kirib keldi. 80-yillar oxirida esa “oila bayrami” degan yana yangi to’y shakli paydo bo’ldi. Endigina nikohdan o’tgan yosh kelin-kuyovlar ham, kumush, oltin va brilliant to’y egalari ham birgalikda sharaflanadi. Bu to’ylar Boltiqbo’yi xalqlari o’rtasida ham keng tarqalgan. Ushbu to’ylar endilikda o’lkamizning turli shahar-qishloqlarida ham o’tkaziladigan bo’ldi. Ular oilalarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Keyingi paytlarda hayotimizda “Egizaklar bayrami” degan yangi oila bayrami ham vujudga keldi. “Egizaklar bayrami”dab obo va momolar o’z nevaralari bilan davra to’rida o’tirishadi. Ishtirokchilar ularni qutlashadi. Bu to’yda turli tanlovlar ham uyushtiriladi. Oilaviy bayramlar oilani mustahkamlaydi, uning a’zolari hayotini totuv, mazmunli qilishga xizmat qiladi.

2002 yil respublikamizda birinchi prezidentimiz tomonidan – “Qariyalarni qadrlash yili” deb e’lon qilindi. Bu bejiz emas, albatta. Qariyalarni qadrlash sharq xalqlarida, jumladan ajdodlarimizning eng muhim an’alaridan biri bo’lgan. Bekorga xalqimizda “qarisi bor uyning parisi bor”, “Qari bilganni pari bilmaydi”, “Qarilik-barakalik” degan maqollar paydo bo’lmagan. Afsuski keyingi asr ichida qariyalarni e’zozlash masalasi biroz e’tibordan chetda qola boshlagan edi.

“Qariyalarni qadrlash yili”ni joriy etilishi o’ylaymizki azaliy qariyalarni hurmatlash odatlarimizni yanada tiklash va rivojlantirishga ko’mak beradi. Afsuski, bir kun kelib hamma ham qariydi. Qariyalar esa hurmattalab bo’lishadi. Qariyalarni qadrlashdan buyukroq narsa yo’q. qariyalik qachon boshlanadi? Balki u nafaqaga chiqqandan so’ng boshlanar. Nafaqaga chiqish marosimi esa qariyalarga bo’lgan hurmat e’tiborning boshlanishi bo’lishi mumkin. Shu sababli bu marosimni tashkil qilish muhim ahamiyatga ega. Ishchi va xizmatchi yoki dehqon, bog’bon, chorvadorlarning nafaqaga chiqishi jamoalarda muhim voqea sifatida nishonlanishi katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Chunki nafaqaga chiquvchi kishi ko’p yillar mehnat qilib, jamoaning umumiy ishiga o’z hissasini qo’shgan bo’ladi. Uzoq yillar shug’ullangan ishi bilan xayrlashadi. Unga va jamoa a’zolariga bu daqiqalar juda hayajonlidir. Bu voqeani esda qoladigan bayram tarzida tantanali o’tkazish nafaqaga kuzatilayotgan odamning ko’nglini ko’taradi. Uning yillar davomida qilgan mehnatiga e’tiborni bildiradi. Ushbu marosim respublikamizning ba’zi korzona va tashkilotlarida, madaniyat muassasalarida yaxshi an’ana tarzida nishonlanib kelinadi. Bu marosim tadbirini o’tkazishning umumiy jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat bo’ladi. Avvalo tadbir o’tadigan joy (korxona yoki muassasaning majlislar zali, klub, madaniyat uyi) mehnat haqidagi maqollar va hikmatli so’zlar bilan bezatiladi. Shuningdek, nafaqa chiquvchi kishining hayoti va mehnatiga bag’ishlangan ko’rgazma tashkil qilinadi. Ko’rgazma ekponatlarida faxriylarning mehnat samaralari, ular ishlagan jamoa qanday ko’rsatkichlarga erishganinligi va qancha shogird tayyorlab yetishtirganligi haqidagi ma’lumotlar aks etadi. Zalda korxona rahbarlari, ishchi-xodimlar, nafaqaga chiqayotgan kishining shogirdlari, oila a’zolari, do’stlari o’tirishadi. Tantanali kecha faxriyning yoshligini eslatuvchi qo’shiq bilan boshlanishi mumkin. Sahna markazida “mehnat daftarchasi” aks ettiriladi. Bu esa bayram kechasining asosiy ramziy belgisidir. Boshqaruvchi mehnat daftarchasini varaqlab, nafaqa chiqayotgan kishining bosib o’tgan mehnat yo’li bilan yig’ilganlarni tanishtiradi. Mehnat daftarchasiga tashakkurnomalar yozilgan bo’lsa, kadrlar bo’limining boshlig’i ularni o’qib

eshittiradi.

Nafaqaga chiquvchining mehnat o'li va yutuqlari haqida so'z borganda, ular hujjatlar, fotosuratlar, kinokadlar orqali musiqa ohanlari va she'rlar jo'rligida namoyish qilinadi. So'ng boshqaruvchi yubilyarning oilasi haqida so'z yuritadi. Yig'ilganlarni yubilyarning turmush o'rtog' va farzandlari bilan tanishtiradi. Nafaqaga chiquvchi kishining birinchi shogirdlari, hamkasblari o'zlarining dil so'zlarini aytishadi. Jamoaning esdalik sovg'asi xotira sifatida faxriyning sha'niga bildirilgan tabriknomaga qo'shib topshiriladi. Bu nafaqa daftarchasining tantanali tarzda o'z egasiga topshirilish marosimining kulminatsiyasidir. Ijtimoiy ta'minot bo'limi xodimi nafaqa daftarchasini topshirar ekan, uning to'lanishining qonun-qoidalari, qulayliklari haqida qisqa gapiradi. Nafaqaxo'r o'zining javob so'zida barchaga minnatdorchilik izhor qilib, o'zini doimo shu bilan birgaman, deb his qilishini, o'z tajribalari va maslahatlari bilan yoshlarga yordam berishga hamisha tayyorligini alohida ta'kidlaydi. Marosim yoshlarga mehnat estafetasini topshirish ko'rinishi bilan yakunlanadi. Marosim nihoyasida yig'ilganlar faxriyning "mehnat daftarchasi" maketi yonida esdalik uchun suratga tushishadi. Kishilarning turmush sharoiti yaxshilanib borgani sari bayram tadbirlari ham ko'payib boradi. Ularning yangi-yangi shakllari paydo bo'ladi. Hozirgi paytda o'lkamizning shahar-qishloqlarida "Qariyalar bayrami", "Umri boqiylar bayrami" kabi yangi tadbirlarni o'tkazish an'anasi paydo bo'lmoqda. Jumladan, Toshkent shahrida "Bog'i eram" madaniyat va istirohat bog'ida "Umri chinorlar bayrami" va Sirdaryo viloyat Forish tumanida "Qariyalar bayrami" xalqimiz uchun uzoq yillar halol mehnat qilgan nuroniylarni ma'naviy rag'batlantiradi. Keksa avlod an'analari va hayotiy tajribalari yoshlar tomonidan davom ettirilishiga zamin yaratadi. Inson hayoti serqirra va serjilo ekan, u bilan bog'liq marosim va bayramlar ham xilma-xil bo'lib boraveradi. Kelajakda ham zamon taqozosi asosida ularning yangidan-yangi shakllari paydo bo'laveradi. Bu uzliksiz va tuganmas jarayondir.

Bitiruv malakaviy ishning mavzusi “O‘zbek milliy to‘ylari” deb nomlanib, bunda 5 ta tasvirda asarni yoritib berishga harakat qilingan va turli viloyatlarning eski unitilib ketilgan odatlarini ko‘rsatishga harakat qilingan.

Birinchi asarda ko‘proq Qashqadaryo viloyati Shahrisabz shahrida uchragan eski unitilib ketilgan odatlarimizdan biri bo‘lgan ota o‘z qizini kuzatayotganda ukasini oldiga o‘tqazib otga mindirib yuborgan holati tasvirlangan.

Ikkinchi asarda raqqosa va sozandalar tasvirlanib o‘sha davrning milliy kuy qo‘shiqlarining jonli ijrosi, raqsi naqadar qizg‘in bo‘lganligini ko‘rsatishga harakat qilinib, liboslarning naqadar o‘ziga xos jilvalanishini va jozibadorligini ko‘rsatishga harakat qilingan.

Uchinchi asosiy asarda kelin kuyovning yor-yorlar sadosi ostida kirib kelayotgani va turli yoshdagi kishilarning to‘ydagi ishtiroki va ularning xursandchiligini to‘yga qo‘shayotgan hissalarini va bo‘layotgan xatti harakatlari tasvirlangan.

To‘rtinchi asarda beshik to‘y tasvirlagan bo‘lib. Bunda beshik tebratayotgan onani, uning buvisini oldingi qatorda tasvirlangan va bularning xursandchiligiga sherik bo‘lishi uchun barcha qarindoshlar va qo‘shnilarini tasvirlab ko‘z tegmasligi uchun isiriq tutatilganini tasvirlangan.

Beshinchi asarda “o‘g‘il to‘y” ini tasvirlashga harakat qilingan. Bunda qadimdan hozirgacha saqlanib qolgan odat ya‘ni to‘y bolani milliy zarchopon va sallada kiyintirishib otga mindirilgan holatda olib kirilganini ko‘rsatilgan.

To‘yda keksayu yosh ayollarning tog‘oralarda shirinliklar bilan kirib kelayotganini kuzatishimiz mumkin. Bu beshlik asarda bir birini davom ettirishi va bog‘lashi uchun seriyali tarzda to‘ylar ketma ketligini ko‘rsatib, har bir viloyatga mos bo‘lgan atlas, adras, beqasam naqshlarini fon tarzda ifodalab yorqin ranglardan foydalanilgan. Grafika uslublaridan asosan akvarel va qalam texnikasidan foydalanilgan.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish joizki har bir xalqning o'tmishi, buguni, kelajagini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. O'tmishni bilmasdan kelajakni barpo etib bo'lmaydi. Shundan kelib chiqqan holda 5 ta asarda "O'zbek milliy to'ylari" ning naqadar boy o'tmishga ega ekanligi va hozirgi kundagi to'ylarimizning vujudga kelishida urf-odatlarimizning ta'siri qanchalik o'rin tutishini ifodalashga harakat qilingan. O'zbekistonda har bir viloyatning o'ziga xos o'tmishi o'ziga xos qadriyatlari mavjud. Mana shular O'zbekistonning tub ildizlari hisoblanib jamlanganda esa "O'zbek milliy to'ylari" vujudga keladi. O'zbekistonimizdagi to'ylarning hozirgi kunda naqadar rivoj topib kelganida qadimda unutilib kelgan odatlarimiz, qadriyatlarimizning hozirgi kunda qanchalik muhim ekanligini tasvirlangan. Bizning o'tmishimiz juda boy va rang barangdir. Bunga xattoki chet ellik mehmonlar ham O'zbekistonga tashrif buyurganda hayrat bilan o'z so'zlarida tasdiqlashmoqda.

Bularni biz yoshlar anglagan holda to'ylarimiz o'z-o'zidan paydo bo'lib qolmaganligi balki ularning zahirida bir qancha ham ma'naviy ham madaniy meroslarimiz bo'lganligini tushunib yetishimiz uchun asarlarda ifodalashga harakat qilingan. Hozirda to'ylarimizga nisbatan olib borilayotgan oqilona siyosat ham aytilgan gaplarga yana bir dalil bo'ladi deb o'ylayman. O'zbekiston tarixi hech qachon o'lmaydi va avloddan avlodga meros bo'lib kelaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

I.O‘zbekiston Respublikasining qonunlari

I.1. O‘zbekiston respublikasining “Muzeylar to‘g‘risidagi” Qonuni. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2008., №37-38, 364-modda; 2013., №18, 233-modda.

II. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari

II.1. I.A Karimov. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. – T.: Sharq, 1998.

II.2. Karimov I.A. Bizdan ozod va obod vatan qolsin. Ilmu-fan mamlakat taraqqiyotiga xizmat qilsin. T.: “O‘zbekiston” 1996 y.

II.3.Karimov.I.A. «Kuch-bilim va tafakkurda» «Ma’rifat Madadkor» nashriyoti T. 2003.

II.4.Karimov I.A. “YUksak ma’naviyat –engilmas kuch” T.: “Ma’naviyat” 2008 y

III. Asosiy adabiyotlar

III.1.Ashirov.M.O. amaliy san’at qisqacha lug‘ati.T., 1992

III.2.Baxodirova S.R, N. Qayumov. Rang, ruhiyat va salomatlik. “ASR EKSPRESS MEDIA” noshirlik uyi. T.,2006

III.3. Bulatov. S O‘zbek xalq amaliy bezak san’ati T.,1991 y

IV. Qo‘shimcha adbiyotlar

IV.1.Maxkamov. U. Ahloq-odob saboqlari. T., Fan. 1994 y.

IV.2.Shneyderov V.Fotografiya,reklama,dizayn.-M.:Piter,2004-

IV.3.Qarshiboev. M. Ma’naviy yuksalish yo‘lida. T., “Ma’naviyat” 2008

ILOVALAR

1-ilova

*Hay-hay o'lan, jon o'lan, baxting bo'lsin yor-yor,
Payg'amharning qizidek taxting bo'lsin yor-yor,
Payg'amharning qizini kim ko'rgan bor yor-yor,
Ota-ona uyiga kim to'ygan bor yor-yor.*

*Zargar qilgan zanjirni uzib bo'lmas yor-yor,
Xudo qilgan taqdirni buzib bo'lmas yor-yor,
Hay-hay o'lan, jon o'lan, mis panjara yor-yor,
Har jafoga ko'nadi qiz bechora, yor-yor.*

*Yig'lama qiz, yig'lama, to'y saniki yor-yor,
Ostonasi tillodan uy saniki yor-yor,
Hay-hay o'lan, jon o'lan atoyi qiz, yor-yor,
Upa-epik kerakmas, chiroyli qiz, yor-yor.*

Turli viloyatlarda "Yor-yor" turlicha aytiladi. Ular quyidagicha:

Taxta-taxta ko 'prik, taxting bo 'lsin yor-yor,
Onhazratim qizlaridek baxting bo'lsin yor-yor,
Onhazratim qizlarini Ali olgan yor-yor,
Yor-yor aytib qiz bermoqlik, andin qolgan yor-yor,
Yig'lama qiz, yig'lama to'y saniki yor-yor,
Ostonasi tillodan uy saniki yor-yor,
Qomatlari kelishgan yor saniki yor-yor.
Qat-qatgina qatlama qatlamadir yor-yor,
Qizni olib, yangalari otlanadir yor-yor,
Qizni olib yangalari tura tursin yor-yor,
Qiyomatli otalari rozi bo 'lsin yor-yor,
Oq sut bergan onalari rozi bo 'lsin yor-yor.
Shaldir-shuldir suv kechib, erinmanglar yor-yor,
Qalin puli berdik deb, kerilmanglar yor-yor,
Qalin puliri harini xatlab keldik yor-yor,
Oyimlarday singlimni boshlab keldik yor-yor,
Chimmatimga tikkanim chim kashtadir yor-yor
Kelin oyi so 'rasangiz o'n sakkizda yor-yor.
Hay-hay o 'lan, jonim o 'lan to'ydir bu kun yor-yor,
Do 'st kelib, dushman ketar kundir bu kun yor-yor,
Hay-hay o 'lan jonim o 'lan kelin olibo keldik yor-yor,
O 'ng qo 'llari ko 'ksida oyim olibo keldik yor-yor,
Uzoqqa qiz bermanglar, ranggi sariq yor-yor,
Onasining yoshlari misli ariq yor-yor.
Osmomdagi yulduzni otgan otam yor-yor,
O 'z qizini birovga sotgan otam yor-yor,
O 'z qizining o 'rniga bodom eksin yor-yor,
Bodom shoxi egilsa bolam desin yor-yor.

ISH JARAYONIDAN LAVHA

1. “OTA O’Z QIZINI KUZATISHI” 40x56

2. “JONLI KUY VA RAQS” 40x56

3. "YOR-YOR" 70x50

4. "BESHİK TO'Y" 40x56

5. “O’G’IL TO’Y” 40x56